

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN MEŞRUIYET KRİZİ: 1903'TE MİTROVIÇE'DE İLK RUS KONSOLOSU GRİGORİ ŞERBİNA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ

Hasip SAYGILI

Özet: 1903 yılı Makedonya meselesi için bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte bölgede meydana gelen Viyana Reform Programının kabulü, Bulgarların İinden Ayaklanması ve Mürzsteg Reform Programının yürürlüğe girişi gibi önemli gelişmeler arasında, Kosova vilâyeti kuzeyindeki Mitroviçe kasabasında Rus konsolosunun öldürülmesi de yer alır. Bu hadise üzerine Osmanlı resmi kaynaklarına dayalı olarak bir inceleme yapılmış değildir. Bu çalışmada, hadisenin öncesi ve sonrasında Osmanlı idaresinin çeşitli seviyelerde reaksiyon ve ön alma girişimleri belgeler üzerinden okunmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular Rus, Sırp ve diğer kaynaklardaki tespitlerle karşılaştırılarak Yıldız Sarayı'nın krizi yönetme şekli değerlendirilmiştir. Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında bu hadise sonrası gerilen ilişkilerin yatıştırılması için her iki tarafça sarfedilen çabalar ve bunların ne kadar başarılı olduğu da tahlil edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Arnavut, Mitroviçe, Şerbina, Rus Konsolosu, Sultan II. Abdülhamid, İsa Bolatin, Zinoviye, Umumi Müfettiş.

The Legitimacy Crisis of Sultan Abdülhamid II: The Murder of the First Russian Consul Gregory Scherbina of Mitrovitza in 1903

Abstract: Year 1903 has been a milestone for the Macedonia issue. Among the notable events such as the acceptance of Vienne Program, İinden Insurgency of Bulgarians and the entry of the Murzsteg Program into force; the murder of Russian consul in the town of Mitrovitza, Northern Province of Kosovo also took place. There was no investigation carried out on this incident based on Ottoman official resources. In this study, the attempts of different degrees of reactions and pre-emptive initiatives of Ottoman rule before and after this case have been examined through reading the Ottoman documents. Achieved findings have been compared with Russian, Serbian and other source bindings and Yıldız Kiosk crisis management has been assessed. The study has also analyzed that efforts made by both sides to soothe this case between Russia and Ottoman Empire and whether these efforts were succeeded or not.

Key words: Albanian, Mitrovitza, Scherbina, Russian Consular, Sultan Abdulhamid II, İsa Bolatin, Zinoviev, General Inspector.

Giriş

Makedonya meselesinin uluslararası nitelik kazanmasının başlangıcı, Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Rus Harbi'ni kaybetmesidir. Savaş sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Bâb-ı Âlî, Avrupa topraklarının büyük kısmını terk etmiş, Kosova dâhil Makedonya *Büyük Bulgaristan* hudutları içerisinde bırakılmıştır. Ancak aynı yıl *düvel-i muazzamanın* Berlin Konferansı kararlarıyla Ayastefanos Antlaşması tadil edilmiştir. Berlin Antlaşması'na göre *Büyük Bulgaristan* küçültülmüştür. Osmanlı Devleti'nin Tuna vilayeti üzerinde, merkezi Sofya olmak üzere İstanbul'a bağlı *Bulgaristan Emareti* kurulmuş ve anılan bu prenslikle Osmanlı toprakları arasında ise merkezi Filibe olan özerk *Şarkî Rumeli Vilayeti* kurulmuştur. Makedonya toprakları ise Girit'te olduğu gibi reform yapması şartıyla, Osmanlı İmparatorluğu'na iade edilmiştir (Erim, 1953, ss. 404-413). 1885 yılında Doğu Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan'la birleşmesi ve Girit'te isyancı Rumların elde ettiği başarıların bölgeyi kendi topraklarına katmak isteyen Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın iştahını kabartması mezhepler, dinler, etnik gruplar mozaiği olan Makedonya'da mevcut gerginliği daha da artırmıştır.

Bâb-ı Âlî, reform taleplerinin gerçekleşmesinin bölgede hükümrânlığının sonunu getireceği endişesiyle başından itibaren bu talepleri geçiştirmeye çalışmıştır. Ancak çeşitli komitelerin çete faaliyetleri 1900'lü yılların başında bölgeyi yaşanmaz hâle getirir¹. 1902 yılında İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan bölgede bir reform planı üzerine müzakereye başlayınca Rusya da Balkan Ortodokslarının geleneksel hamisi olarak sahnede yerini alır (Hacısalihoglu, 2008, s. 105). Aynı yılın yazında Rusya ve Avusturya - Macaristan, Sultan Hamid'i reformlar yapılmazsa dış müdahale ile tehdit ederler (The Cambridge, 1923, s. 373). Müşterek dış müdahaleden çekinen Sultan, Alman büyükelçisinin tavsiyesiyle Kasım 1902'de Rumeli Vilayetleri için bazı "tedbirler" alır (Hacısalihoglu, 1989, s. 106). Bölgedeki jandarma ve polis ile mahkeme memurlarının Müslüman ve Hristiyanlardan teşkili ve Selânik, Kosova ve Manastır vilayetlerinde bir Umumî Müfettişlik kurulması bu tedbirler arasındadır (Shaw, 1977, ss. 183-184). Bu çerçevede Hüseyin Hilmi Paşa, Rumeli Umumî Müfettişliğine tayin edilir (İrtem, 1999, s. 214). "Vilâyât-ı Şâhâne Müfettişliği" 1902 yılı sonuna doğru Selânik merkezli olarak faaliyete geçirilir. Ancak Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar komiteleri Osmanlı programını kesin bir dille yetersiz bularak reddederler (Adanır, 1996, s. 169).

Bu dönemde Rusya'nın Mitroviçe'de konsolosluk açmasının arkasında Mitroviçe'nin konumundan kaynaklanan rekabet ve çatışma potansiyeli görülebilir. 1897 yılında bölgede statükonun devamı konusunda Avusturya ile

¹ Komitacıların stratejisi karışıklar çıkarıp Osmanlı Devleti'nin aczini göstererek Avrupa müdahalesini sağlamaktır (Aydın, 1989, s. 209).

anlaşan Rusya, rakibi Avusturya'nın bölgede yaptığı girişimlerle (Tahsin Paşa, 1931, s. 141) kendi çıkarlarının gölgede kaldığı düşüncesiyle karşılık olarak Mitroviçe'de konsolosluk açmayı düşünmüş (Batakoviç, 1987, s. 311)² olmalıdır. Osmanlı ricalinin görüşlerini yansıttığı kabul edilebilecek belgelere göre (BOA, DH.MKT, 531/58 ve BOA, DH.ŞFR, 291/85) o tarihlerde Mitroviçe; İpek, Üsküp, Yeni Pazar, Priştine ve Prizren'e demir yolu ile irtibatı nedeniyle *Arnavutluk'un göbeği* sayılmaktadır. Şehir ve çevresinde Müslüman-Hristiyan nüfus arasındaki ilişkiler *husumet derecesinde* değilse de konsolosluğun faaliyeti ile kolayca *nifak ve husumet* üretilebilecektir. Belgelere göre Rusya'nın Üsküp Konsolosu Maşkof, bu maksadın gerçekleşmesi için Mitroviçe'de konsolosluk açacaklarını *ötede beride söylemektedir*. Yine Mitroviçe'de Rusya konsolosluk açınca diğer devletler tarafından *gerek buraya gerek Yeni Pazar, İpek [ve] Prizren'e birer konsolos tayini pek muhtemel* gözükmektedir.

Mitroviçe'ye Rus Konsolosluğu Açılmasına Arnavut Tepkisi

Reformlarla ilgili her türlü gelişmenin şimdiki Kosova ve Makedonya topraklarındaki bölgelerde Arnavut halkta şiddetli tepki yarattığı bilinmektedir³. Bu çerçevede Rusların daha 1902 yılı başından itibaren Mitroviçe'de konsolosluk açma girişimlerinden Osmanlı idarecilerini endişe ile takip ettikleri görülmektedir. Osmanlı salnamelerine göre 1900 yılı için Mitroviçe şehir merkezin nüfusunun 4.000 civarında olduğu ve bu miktarın yarıya yakınının gayrimüslim olduğu anlaşılmaktadır (Çalışkan, 2002, ss. 111-112). Kosova Valisi Reşad Bey, vilayet merkezi olan Üsküp'te görüştüğü Rusya konsolosunun kendisine Mitroviçe'ye bir *vice konsolos* tayin edeceklerini, hatta *İşkodra sabık Rusya konsolosu [Şerbina]'nın oraya memur edileceğini* ifade ettiğini bildirmektedir⁴. Vali, Üsküp Rus konsolosuna karşılık olarak, Mitroviçe'nin küçük bir yer olması sebebiyle oraya konsolos tayininin uygun olmadığını, ayrıca orada konsolosluk açılmasının *mücavir devlet ve hükümetlere de imtisal olacağı* uyarısını yaptığını ve Hariciye Nezareti'ne de 27 Ocak 1902 tarihinde *Mitroviçe'de hiçbir devletin konsolosu olmadığına dair* cevabi yazı yazdığını hatırlatarak Mitroviçe'de Rus konsolosluğu açılmasının mahzurlarına işaret etmiştir⁵. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki mülki makamlarının asıl

² Makaleyi bu çalışma için Sırpaçadan Türkçeye çeviren Mirnes Çosiç'e müteşekkirim.

³ Adı verilmeyen bir Arnavut önde geleni, reformlara şiddetli mukavemet gerekçesini "Reformlar Bulgaristan'ı, Şarkî Rumeli'yi ve Girit'i kopardı. Şimdi biz de Kosova, Manastır ve Selânîk vilayetlerinin kafirlerin eline geçmesini istemiyoruz" şeklinde açıklamıştır (Teplov, 1903b).

⁴ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Kosova valisinin Sadaret'e 14 Ocak 1902 tarihli raporu.

⁵ BOA, DH.MKT, 527/32, içinde Kosova valisinin Dâhiliye Nezaretine yazdığı 17 Ocak 1902 tarihli şifreli telgraf.

endişesi, Mitroviçe’de Rusların konsolosluk açma teşebbüsünün Arnavut ahali arasında şiddetli tepki yaratması⁶ ve bu durumun krizi kontrol edilemez şekilde ağırlaştırması ihtimalidir. Nitekim Mitroviçe’ye Rus konsoloslugu açılacağı haberleri çok geçmeden mahalli Arnavut halkın şiddetli infialine sebep olmuştur. Priştine mutasarrıfı 16 Haziran 1902 tarihinde Kosova vilayetine çektiği telgrafta, Rus konsolosun Mitroviçe’ye girerken öldürüleceği ihbarını aldığını, esasen *Mitroviçelilerin malum olan vahşet ve huşûnet-i tabiieleri hasebiyle* devletçe siyasi bir soruna neden olacak bir cinayetin muhtemel olduğunu rapor etmiştir⁷. Priştine Mutasarrıfının değerlendirmesi, bürokratik hiyerarşiyi takip ederek vakit kaybedilmeksizin Sadaret’e de sunulmuştur⁸.

Osmanlı resmî yazışmalarına bakılırsa, Sultan Abdülhamid ilgililere olayların tırmanmaması için gerekenin yapılması talimatını vermiştir⁹. Bu çerçevede Hariciye Nazırı Tevfik Paşa Rusya Sefiri Zinoviye ile birkaç defa görüşerek konsolosluk açma tasavvurunun doğuracağı yukarıda zikredilen sakıncaları izah eder. Ancak Tevfik Paşa’nın bu tasavvurdan *feragat edilmesi* ricasına karşılık Rusya büyükelçisinin cevabı *mezkûr konsoloshane’nin ihdasına emr-i imparatorî sâdir olduğu cihetle bundan sarf-ı nazar kabil olamayacağını* şeklinde olmuştur. Rus sefiri ayrıca beyan edilen *mehazirin gayr-i varid olduğunu ve Rusya’nın Memalik-i Şâhânenin istediği mahallerine konsolos tayinine yetkisi olduğunu belirterek bu konuda itiraza mahal olmadığı* konusunda Küçük Kaynarca Antlaşması’nın 11’inci maddesini¹⁰ gerekçe

⁶ Arnavutlar tarafından Rus konsolosları *kadim geleneklerini ihlal ve hürriyetlerine müdahale* politikasının tecessüm etmiş şekli olarak görülmektedir [(Nikitin, 2004, ss. 297-307). Bu çalışmada kullandığım Rusça materyalin tamamını Türkçeye çeviren Emin Ata Celal Kazımof ile Mezahir Ağayev’e şükran borçluyum]. Arnavutlar Rus konsolosluklarının Arnavutlar aleyhine Hristiyan unsurları güçlendireceğinden endişe etmişlerdir.

⁷ BOA, DH.MKT, 527/32, içinde Priştine Mutasarrıfı’nın Kosova valisine telgrafı.

⁸ BOA, DH.MKT, 527/32, içinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret’e 19 Haziran 1902 tarihli arızası.

⁹ BOA, DH.MKT, 531/58, dosyasındaki Sadrazam Said Paşa’nın Dâhiliye Nezaretine yazdığı 25 Haziran 1902 tarihli yazıya göre Sultan Abdülhamid konu hakkında *bu gibi hâlât-ı gayr-i marziye zuhuruna sebebiyet verilmemesini* ilgililere irade etmiştir. Rusya’yı konsolosluk tesis etmekten *feragat* ettirmek için de yaz boyunca teşebbüslerin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. 4 Eylül 1902 tarihinde Hariciye Nezaretinden Sadaret’e yazılan cevabi bir yazıda artık Rus sefaretine bu konuyla ilgili yapılacak taleplerin uygun olmayacağı, bu çerçevede Mitroviçe’ye gelecek Rus konsolosunun can güvenliğinin sağlanamayacağını beyan edilmesinin *lisan-ı hükûmete yakışmayacağı* ifade edilmiştir.

¹⁰ Küçük Kaynarca Antlaşması’nın 11’inci maddesinde “Rusya Devleti tarafından lazım görülecek amme-i mevakide konsoloslar ve konsolos vekillerinin tayinine Devlet-i Âliyemiz canibinden ruhsat verilüb” ifadesi mevcuttur (Nihat Erim, 1953, s. 126). Ancak bu ifadeler tamamen ticaret ve tüccar faaliyetleriyle ilgilidir. Konuya ilişkin

göstererek ısrar eder¹¹. Bir çıkış yolu arayan Bâb-ı Âlî, devlet ricalinin görüşünü talep eder. Dâhiliye nazırı 29 Haziran 1902 tarihli cevabında, tayin edecekleri konsolosun suikastla öldürüleceğine Rusya sefirinin iknaya çalışılması dışında uygulanabilir bir hareket tarzı tavsiye edememiştir¹².

Diğer taraftan 1902 yazında, Mitroviçe'de tesis edilmeye çalışılan Rusya konsolusluğu için mahalli Sırpların Sırbistan tarafından harekete geçirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Kosova vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta, Priştine Sırp konsolosunun mahalli mülki makamlara haber vermeksizin Mitroviçe'nin Kolaşin nahiyesi köylerinde ihtiyar heyetleri ve Hristiyan ruhani heyet-i ruhani azalarına Mitroviçe'de Rus konsolusluğu kurulması için mazbata tanzim ettirdiği bildirilmiştir¹³. Telgrafta *Hristiyanların efkârını zehirlememeleri için, yani benzeri girişimlere mani olmak üzere, Rus konsolosların her ne vakit bir yere gitmek isterlerse nezdlerine muhafız ve saire refik edilmek üzere ihbar keyfiyet eylemesi için sefaretleri vasıtasıyla tebligat-ı müessire icra ettirilmesi* talep edilmiştir. Dâhiliye Nezaretinin söz konusu talebi yerinde görerek Sadaret'e intikal ettirdiği görülmektedir¹⁴.

Dönem boyunca Osmanlı ricali resmî yazışmalarda Rusların konsolosluk açma girişimlerini *şayia* olarak nitelemeyi tercih etmiştir. 23 Ağustos 1902 tarihinde Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa'nın Sadaret'e yazdığı bir arizada, kendisinin bu şayiaların aslının olmadığını¹⁵ bildirmesine rağmen *İkdam* gazetesinde yukarıda adı geçen İşkodra eski Rus konsolos vekilinin Mitroviçe Konsolusluğuna tayin edildiği ve yola çıkmak üzere olduğu haberinin¹⁶ yayımlandığından şikâyeti

güncel bir monografide yukarıda zikredilen maddenin esasen Rusya'nın Osmanlı Devleti aleyhinde reayayı itaatsizlik ve isyana teşvik, istihbarat gibi faaliyetler için konulduğu ifade edilmektedir (Osman Köse, 2006, s. 189). Nitekim Rusya'nın devlet politikasını yansıttığı kabul edilen bir yayın organında konsoloslüğün açılma gerekçesi olarak mahalli Sırpların haklarını koruma düşüncesi ifade edilmiştir (Povolny, 1903a).

¹¹ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Hariciye Nezaretinin Sadaret'e 24 Haziran 1902 tarihli arızası.

¹² BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e yazısı

¹³ Aynı dosya içinde Kosova vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Temmuz 1902 tarihli şifreli telgraf.

¹⁴ Aynı dosya içinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e 28 Temmuz 1902 tarihli arızası.

¹⁵ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Kosova Valiğinin Dâhiliye Nezaretine yazdığı 14 Ağustos 1902 tarihli bir yazıda *şayianın* aslı olmadığını 24 Haziran 1902 tarihinde vilayete bildirildiği hatırlatılıyor.

¹⁶ İstanbul'daki *İkdam* gazetesinin Mitroviçe'ye konsolos tayinine ilişkin haberinin Mitroviçe Kaymakamlığı, Priştine Mutasarrıflığı, Kosova Valiliği, Dâhiliye Nezareti ve Sadaret hiyerarşik sırasıyla aşağıdan yukarıya ve çevreden merkeze dile getirilmesi ilginçtir. Diğer taraftan *İkdam* gazetesi söz konusu dönemde Sultan

mevcuttur. Nazır, bahse konu haberin bölgede duyulması üzerine konsolosun kabul edilmemesi için Mitroviçe'nin bayraktarları ve ileri gelenleriyle *Yeni Pazar, İpek, Vuçitrın kazaları ahalisi beyninde evvelce akdedilmiş olan ittifak bu kerre de teyid olunarak* konsolosun geliş zamanını gözetmek üzere her istasyona gözcü gönderilmekte olduğunun da altını çizer¹⁷. Dâhiliye Nazırı, konsolosun gelişine karşı çıkmanın uygun bir şekilde *ahaliden söz anlayanlara* izah edilmesini teklif etmektedir. Ancak yazısından bundan kendisinin de umutlu olmadığı sezilmektedir. Aynı tarihte Nezaretçe Kosova vilayetine verilen aynı kapsamdaki talimata karşılık 28 Ağustos 1902 tarihinde *Mitroviçe içinde zaten söz anlar takımından adem bulunmaması hasebiyle* ne yapılması gerektiğinin sorulması kayda değerdir (BOA, DH.MKT, 531/58)¹⁸. İstanbul, konsolosluğun açılmasını önlemeye gücü yetmeyeceğini anlayınca açılışı mümkün olduğu kadar geciktirmeye gayret gösterecektir¹⁹.

Rus Konsolosu Grigori Stepanoviç Şerbina'nın Mitroviçe'ye Gelişi

Rusya'nın Mitroviçe'de görevlendirmek istediği konsolos Şerbina hakkında Osmanlı resmî yazışmalarında herhangi bir ayrıntı yoktur. Hatta konsolosun görev bölgesine intikaline kadar adı yazışmalarda nadiren zikredilmektedir. Ancak Rus ve Sırp kaynaklarda bahse konu konsolosa dair ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Kaynaklara göre, Grigori Stepanoviç Şerbina, 1867 yılında Ukrayna'nın Çernigov şehrinde mütevazı bir ailede doğmuştur. Üç yıllık bir eğitimden sonra 1889'da Moskova Şark Dilleri Okulundan mezun olan Grigori Şerbina, aynı yıl Rusya Hariciye Nezaretinin Şark Dairesinde 18 ay sürecek bir eğitime alınmıştır. Batı dilleri dışında Gürcüce, Ermenice, Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenen Şerbina doktora tezini de Türkçe yazmıştır (Yambayev, 2003). 1890 yılında İstanbul'daki Rus Sefaretine tayin edilen konsolos (Man'kovskaia, 1985, s. 183). Mısır'da "gizli" bir görevde ve Üsküp Konsolosluğunda da çalışmıştır. 1894 yılında Marmara Denizi ile ilgili ilmî çalışmalarından dolayı

Hamid'in arzusu hilafına bir yayın yapamayacağına göre belki de gazete haberi ile *şayianın* gerçekliğine kamuoyu hazırlanmak istenmiştir.

¹⁷ Aynı dosya içinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e 23 Ağustos 1902 tarihli arızası ve BOA, DH.ŞFR, 289/126.

¹⁸ Kosova Valisi Reşad Bey bir başka yazışmasında da bölge insanı için *cehaleti müselleme* nitelemesi yapmaktadır (Aynı dosya içinde Kosova vilayetinden Sadaret'e 3 Eylül 1902 tarihli şifreli telgraf).

¹⁹ Sırp diplomat tarihçi Batakoviç Mitroviçe'de Rus konsolosluğunun 7 Mayıs 1902 gibi Ruslarla Bâb-ı Âlî'nin müzakerelerinin sürdüğü bir tarihte resmen açıldığını ileri sürmektedir (Batakoviç, 1987, ss. 311, 325). Bu iddia yukarıda zikredilen gelişmelere göre imkânsız görünmektedir. Yazışmalara göre, anılan tarihte iki ülke arasında konuya ilişkin mutabakat dahi sağlanmış değildir. Esasen yazar aynı makalede konsolosun Mitroviçe'ye 26 Ocak 1903 günü geldiğini, konsolosluk binasını Mart ayı başında resmen açıldığını yazmaktadır (Batakoviç, 1987, ss. 314, 316).

Rusya Coğrafya Cemiyeti tarafından gümüş madalya ile ödüllendirilmiş ve cemiyete tam üyeliği teklif edilmiştir (Leonidoviç, 2003).

Şerbina 1897 yılında İşkodra Konsolos Vekilliği'ne atanmış ve burada beş sene hizmet etmiştir. Görev süresi boyunca Arnavut dil ve kültürüne de hâkim olan Şerbina, mahalli Ortodoks Arnavut nüfusun Papalık ve Avusturya-Macaristan tarafından Katolikleştirilme gayretlerine mani olmaya çalışmış, Karadağlılar ve Sırların büyük sempatisi ile Petersburg'daki Kutsal Sinod'un övgüsünü kazanmıştır (Man'kovskaia, 1985, s. 184).

Şerbina herkesin meşru haklarına saygılı olmasına rağmen Müslümanlara herhangi bir sempati duymamaktadır (Leonidoviç, 2003). İşkodra'daki görevini tamamlayıp Petersburg'a giderken de Roma'da Sırbistan temsilciliğinde bütün gücüyle Sırları korumaya gayret edeceğini beyan etmiştir. Şerbina Petersburg'da Hariciye Nazırı Kont Lamsdorf ve başkentte bulunan İstanbul Sefiri Zinoviyev'le görüşmüş ve talimatlarını almıştır (Batakoviç, 1987, s. 311). Şerbina'nın Ekim ayı içinde görev yerine gitmek için İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır (Leonidoviç, 2003). Rus kaynakları, İstanbul'a gelen Şerbina'nın, Rus Sefiri Zinoviyev tarafından Sultan Abdülhamid'e takdim edildiği bilgisini vermektedir. Osmanlı makamları konsolosun gidişinin Arnavutlar sakinleşinceye kadar ertelenmesini talep ederlerken, İstanbul'daki Sırbistan temsilcisi general, ısrarla bir an önce Şerbina'nın Mitroviçe'ye hareketini istemiştir (Batakoviç, 1987, s. 313).

Eylül ayı başında Rus konsolosunun kavas ve diğer iki hizmetlisiyle eşyalarının Mitroviçe'ye gönderildiği ancak çıkabilecek olaylardan endişe edilerek²⁰ anılan üç adam, iki hayvan ve eşyalarının masrafı hükûmetçe karşılanmak üzere trenle Üsküp'e sevk edildikleri anlaşılmaktadır. Bu ara *eşkıya-yı meşahirden* İsa Bolatin'in²¹ konsolosun Mitroviçe'ye gelme haberlerinin duyulmasıyla bölgede

²⁰ Rus kaynaklarına göre Arnavutlar konsolosun eşyalarına saldırmışlardır (Leonidoviç, 2003).

²¹ İsa Bolatin (1864-1916), bölgede *deruhdecilik* denilen para karşılığı korumacılık yapan birisidir. 1906 yılında İstanbul'dan döndükten sonra bölgede Yıldız'la doğrudan haberleşebilmekte, aynı zamanda Sırbistan'dan para ve silah almaktadır (Gawrych, 2006, s. 134). Daha önce Sırları koruduğundan Sırp konsolosundan madalya almıştır (Malcolm, 1998, s. 235; Povolniy, 1903a). Arnavut tarih yazımında *hürriyet savaşçısı* olarak anılan İsa Bolatin'in (Elsie, 2004, ss. 29-30), Mitroviçe Tümen Komutanı Şemsi Paşa'nın kan kardeşi olduğunu ve 1913 yılında Şemsi Paşa'nın intikamını almak için oğullarına Kolağası Niyazi Bey'i öldürttüğünü önde gelen Arnavut aydınlarından Avlonyalı Ekrem Bey kesin bir dile ileri sürmektedir (Avlonyalı Ekrem Bey, 2006, s. 232).

organize bir harekete ön ayak olma olduğu raporlarda ifade edilmektedir²². Bolatin'in bir telgraf çekerek Yeni Pazar ahalisini de harekete geçirdiği ve Mitroviçe'ye Rus konsoloslu istemediklerine dair hükûmete takdim edilmek üzere mazbata tanzimine sevk ettiği bilgisi bilinmektedir²³. Kosova valisinin doğrudan Sadaret'e yolladığı aynı döneme ait şifreli bir telgrafta, *Yeni Pazarlılar da Mitroviçe'de Rusya konsolosluğu ihdasından dolayı feryada ve şikâyâta başladı* ifadesi İsa Bolatin faktörünün ciddiye alınması gerektiğini Osmanlı ricaline hissettirmiş olmalıdır²⁴.

Rus kaynakları kullanılarak yazılan konuya ilişkin bir makalede, Arnavutların "cavur" [gâvur]²⁵ Rus konsolosunu kabul etmeyeceklerini beyan ettikleri ifade edilmektedir. Aynı yazıda İsa Bolatin'in *Rus Konsolosluğu için evini kiralayacak olanın evini yakacağı* tehdidinde bulunduğu da ileri sürülürken (Batakoviç, 1987, s. 312) hadiseler sırasında yayımlanan başka bir yazıda ise Bolatin'in *konsolosa evini kiralayacakları boğazlayacağı* tehdidinde bulunduğu bahsedilir (Johnson, 1903, s. 226).

Mitroviçe'ye konsolosluk açılmasının devlete *hâlen ve istikbalen mehazir ve mazarrat yaratacağını* beyan eden Kosova Valisi Reşad Bey, bunun ancak bazı şahısların bölgeden uzaklaştırılmasından sonra mümkün olabileceğini söylerken hiç şüphesiz olup bitenlerin farkındaydı. Reşad Bey'e göre, *ahalinin heyacanını teskin ve kendilerinin tatmin olunarak aradan bir hayli vakit geçmeksizin konsolosluk açılması mümkün uygun değildi*. Vali'nin, Bâb-ı Âlî'ye tavsiyesi, *konsolosluk ihdasının geçiştirilmesi*, şayet bu mümkün olamıyorsa bölgede umumi sükûnet sağlanıncaya kadar konsolosluk açılmasının geciktirilmesi şeklindeydi.

Diğer taraftan, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa da 4 Eylül 1902 tarihinde Sadaret'e gönderdiği yazıda, gelecek konsolosa Mitroviçe'de bir saldırı vâki olursa *bir gaille davet edeceğinden buna mahal verilmemesi için şimdiden tedabir-i kâfiye*

²² BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e 2 Eylül 1902 tarihli, Kosova vilayetinden Dâhiliye Nezaretine 2 Eylül 1902 tarihli ve Sadaret'ten Dâhiliye Nezaretine 4 Eylül 1902 tarihli yazılar.

²³ Aynı dosya içinde Kosova vilayetinin 2 Eylül 1902 tarihli Dâhiliye Nezaretine raporu.

²⁴ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Kosova vilayetinden Sadaret'e 3 Eylül 1902 tarihli şifreli telgraf.

²⁵ Kosova'da Arnavutların, diğer Hristiyanları *Hristiyan, Ortodoks, Hırvat, İtalyan* gibi dinî ve etnik referanslarla anarken Sırları pejoratif bir tavsifle *gâvur* olarak niteledikleri tarafımızdan 2007 ve 2009-2010 yıllarında gözlenmiştir.

ittihazından bahsetmekteydi²⁶. Sadaretçe aynı gün Dâhiliye Nezaretine, Kosova vilayetinin gereken tedbiri alması talimatı verdi²⁷.

Aynı günün akşamı Rusya Sefareti Baştercümanı Maksimof ise Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'yı konağında ziyaret ederek, konsolosluk açılması girişimine karşı kampanya yürüten İsa Bolatin'in geçen yıl söz verildiği gibi bölgeden uzaklaştırılarak tutuklanmasını talep edecekti. Baştercüman bu görüşmede, bu yapılmadığı takdirde Rusya'nın Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkisini keseceğini ve *Düvel-i muazzamaya müracat ve Avusturya Devleti ile akd- itilaf ederek Avusturya işgal-i askerîsinin Mitroviçe'ye kadar temdidini* sağlayacağını ileri sürmüştü²⁸. Hariciye nazırı görüşmeye ilişkin verdiği raporunda *İsa Bolatin hadisesine nihayet verilmesi muvafık-ı maslahat* görüşünü ifade etmişse de 28 Eylül 1902 tarihinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e yazdığı arizada da belirttiği gibi İsa Bolatin ve çevresinin derdesti ve bölgeden uzaklaştırılması ancak yeterli askerî kuvvet ve top gönderilmesiyle mümkündü²⁹ ve bu da Bâb-ı Âli'ce meselenin istenmeyen bir mecraya sürüklenmesi demektir.

Nitekim İsa Bolatin askerî yöntemlerle değil, ikna edilerek İstanbul'a getirilecek ve Padişah'tan kendi korumasıyla ilgili prestijli bir görev alacaktı (Külçe, 1944, s. 288). Fakat bölgedeki Arnavut huzursuzluğunun önü alınamayacaktı.

Bu arada bağlı olduğu askerî makamlarca Mitroviçe'deki Tümen Komutanı Şemsi Paşa'ya da *şu yakınlarda* atanan Rus konsolosunun bölgeye geleceğinin *istidlal* edildiği bildirilmişti. Şemsi Paşa bunun üzerine Kosova valisine telgraf çekerek gerekli hazırlıkların yapılabilmesi için konsolosun gelmesinden en azından bir hafta önce kendisine haber verilmesini talep etti³⁰. Öyle anlaşılıyor

²⁶ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Hariciye nazırının Sadaret'e 4 Eylül 1902 tarihli yazısı.

²⁷ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Sadrazam Said Paşa'nın Dâhiliye Nezaretine talimatı.

²⁸ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın Sadaret'e 4 Eylül 1902 tarihli raporu.

²⁹ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e 28 Eylül 1902 tarihli arızası. Aynı arizada İsa Bolatin'in Konya'ya uzaklaştırılması konusunda daha önce 28 Kasım 1901 tarihinde irade-i seniye çıkarıldığını ancak Kosova vilayetinde yeterli nizami kuvvet olmadığından padişah emrinin yerine getirilemediği anlatılmaktadır. Yine raporun yazıldığı dönemde İsa Bolatin'in nüfuzunun bölgede yüksek olduğu, Priştine ve Vuçitrin Arnavutlarının kendisine katıldıklarından bahisle Mitroviçe'ye atanan Rus konsolosunu şehre *girdiği anda telef edeceğini* beyan ettiğini ve anılan beyanatın Bulgaristan'da yayımlanan gazetelerde de neşredildiği ifade edilmiştir. Rapora göre İsa Bolatin *kule* tabir edilen tahkimli, savunmaya elverişli korunakta yaşamaktadır. Kısaca Dâhiliye nazırı, İsa Bolatin meselesinin hallinin kolay olmayacağını beyan etmiştir.

³⁰ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Kosova vilayetinin Dâhiliye Nezaretine 22 Eylül 1902 tarihli telgrafi ve BOA, DH.ŞFR, 293/18.

ki konsolos krizinin hayli ağırlaştığı bu safhada dahi Osmanlı askerî ve mülki makamları arasında henüz yatay ve dikey etkin bir iletişim ve koordinasyonun tesis edilebilmiş değildi.

Dönemin Sadrazamı Said Paşa'nın hatıralarına göre, Rus Sefiri Zinoviye Sultan'a çıkararak Mitroviçe konsolosunun İstanbul'a geldiğini ifade etmiş, göreve başlaması için *berat* talep etmiş ve bu belgeyi almıştır (Said Paşa, 1328, s. 281). Said Paşa bu olayın tarihini zikretmemekle beraber, 1902 yılının muhtemelen Kasım ayında söz konusu beratın verildiği tahmin olunabilir.

Konsolosun artık gelişinin beklendiği bir zamanda Sadrazam Said Paşa hakkında İngiltere sefaretince bir suikast ihbarı yapılır. İhbara göre, Mitroviçe'de konsolosluk tesisindeki rolü gerekçesiyle Sadrazam öldürülecektir. Said Paşa'nın Padişah'a 14 Ocak 1903 tarihinde yazdığı arizaya göre, İngiliz Sefareti baştercümanı gece nezdine gelerek Selânik Başkonsolosluğu'ndan alınan bir telgrafta, *Mitroviçe'de Rus konsolosluğu tesisi ve islahat-ı mukarrereyi istemeyen ahalinin* bunların Sadrazamın fikri olduğunu düşündüğü ve kendisini öldürmek üzere üç suikastçıyı İstanbul'a gönderdiği ihbarı mevcuttur (BOA, Y.A.HUS, 439/97)³¹. Said Paşa konuyu Sultan'a rapor etmeden bir gün önce, Rumeli Umum Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'ya konu ile ilgili gizli bir tahkikat yaptırması ve sonucu bildirmesi için talimat verir³². Hüseyin Hilmi Paşa, devrin iklimine uygun olarak önce Sadrazam'ın talimatını ivedilikle Yıldız'a rapor eder [HHPE (Hüseyin Hilmi Paşa Evrakı), 7/397], daha sonra gereğini yapar³³. Sadrazama suikast ihbarından çok kısa bir süre sonra³⁴ Said Paşa azledilerek yerine Avlonyalı Ferid Paşa tayin edilmiştir. Sultan,

³¹ Said Paşa'nın hatıralarına göre İngiltere Büyükelçisi O'Conor Sadrazam'a suikast ihbarını ayrıca huzura çıkararak Sultan Abdülhamid'e de arz etmiş (Said Paşa, 1328, s. 282) ve Sadrazamın masuniyetini Sultan'dan talep etmiştir (İnal, 1982, s. 1052). Sadrazam Said Paşa'nın arizasını sunduğu gün Sultan, Zabtiye Nezaretine suikastın önlenmesi için gereken tedbirlerin alınması için talimat vermiştir.

³² BOA, Y.PRK.MK, 12/26 içinde Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın 14 Ocak 1903 tarihli Mabeyn'e telgrafı.

³³ HHPE, 7/393 ve BOA, Y.PRK.MK, 12/26, içinde Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın 15 Ocak 1903 tarihli telgrafıyla Yıldız'a aktardığı Şemsi Paşa'nın ilk tahkikat raporuna göre, Mitroviçe içinde Sadrazam'a suikast girişimini teşvikte bulunması muhtemel iki kişi vardır. Bunlar Hafız İbrahim ve Hacı Arif Efendi'dir. Şemsi Paşa'ya göre bu iki kişiden Hacı Arif Efendi, *İslamiyeti yeniden tesis etmek* için çalışan bir mecnundu. Balkan Harbi'yle Kosova'yı ele geçiren Sırbistan, Birinci Dünya Savaşı için seferberlik ilan edip Mitroviçe ahalisinden *gönüllü* asker yazımına teşebbüs ettiğinde *Sırbistan gibi bir Ecnebi hükûmete muavenet etmek diyanete mugayirdir* dediği için süngülenerek öldürülen Hafız Arif Efendi (BOA, HR.SYS, 2413/2), muhtemelen Şemsi Paşa'nın bahsettiği Hacı Arif Efendi olmalıdır.

³⁴ İbnülemin bunun Zabtiye Nezaretine tedbir alınması talimatı yazılmasından bir saat sonra olduğunu söyler (İnal, 1982, s. 1052).

Rumeli'deki krizi Arnavut bir sadrazamla daha sarsıntısız yöneteceğini düşünmüş olmalıdır (Adanır, 1996, s. 180)³⁵.

Rus Konsolosu Mitroviçe'de

Mitroviçe'ye atanan Rus konsolosu Şerbina 26 Ocak 1903 günü nihayet şehre varmıştır. Kosova Vali Vekili Ali Rıza Paşa'nın raporuna göre, Konsolos İstanbul'un emri gereği tren istasyonunda *ihtiramat-ı lâzime* gösterilerek karşılanmış ve *memurin-i mahsusa* refakatinde kendisi için hazırlanmış *haneye* götürülmüştür³⁶. Raporda konsolosun geldiği gün Priştine Mutasarrıfı ile Tümen Komutanı Şemsi Paşa'nın da Mitroviçe'de bulunduğu anlaşılmaktadır³⁷. Ancak anılan şahsiyetlerin karşılamada bulunup bulunmadıklarına temas edilmemektedir³⁸. Konsolosun geldiğinin ertesi günü Priştine'ye gidip mutasarrıfa *merasim ziyareti* yaptığı da ayrı bir raporla İstanbul'a arz edilmiştir³⁹.

Mitroviçe'ye gelen konsolosa herhangi bir saldırının *muzır ve vahim* olacağı beyanı ile gece ve gündüz korunmasına özen gösterilmesi için padişah iradesi çıkmıştır (BOA, Y.MTV, 240/8). Ancak konsolosun güvenliğinin sağlanması için Arnavutların askerî yöntemler (*satvet-i seniyye*) dışında teskin edilmeleri imkânı kalmadığı, bu çerçevede Yakova'da toplanan eylem hazırlığındaki gruplara yapılan nasihatlerden sonuç alınmadığından hareketle, Mitroviçe Tümen Komutanı Şemsi Paşa, 3'üncü Ordu Komutanı Hayri Paşa, Kosova

³⁵ Ferid Paşa İstanbul'daki Millî Arnavut Cemiyetinin de başkanıdır (Chekrezi, 1919, s. 64).

³⁶ Bir kaynaktan konsolosun Rus Kazak muhafızlar refakatinde Mitroviçe'ye geldiği iddia edilmiştir (Man'kovskaia, 1985, s. 185). Ancak dönemin şartlarına göre böyle bir uygulama mümkün görünmemektedir. Esasen 1903 tarihli bir kaynağa göre bu yöndeki bir talebi Sultan kabul etmemiştir (Povolny, 1903a).

³⁷ Sadrazam Said Paşa hatıralarında Mitroviçe'de konsolosuk açılması ile ilgili olarak Hariciye Nezareti ile Rusya Sefareti arasında bir protokol imzalandığını ileri sürmektedir. Bu protokole göre konsoloslukta ilk gün göndere Rus bayrağı çekilirken saygı için top atışları yapılması ve bir müfreze askerinin bayrağı selamlaması kararlaştırılmıştır. Yine Said Paşa'ya göre şehrin askerî ve mülki yetkilileriyle şehrin "mutebaran"ın açılış töreninde hazır bulunması da öngörülmüştür (Said Paşa, 1328, ss. 280-282). Ancak hadisenin seyrine bakıldığında bu tarz bir açılış yapılmadığı tahmin edilebilir. Esasen Rus arşivlerine dayalı olarak yazılan bir makalede konsolosluk için binanın ancak Mart ayı başında temin edilip açılabilirdi ifade edilmiştir. Açılış törenine mahalli Sırplar katılmıştır (Batakoviç, 1987, s. 316).

³⁸ Batakoviç'e göre Konsolos, Şemsi Paşa'yı da ziyaret etmiştir (Batakoviç, 1987, s. 314).

³⁹ BOA, DH.MKT, 531/58 içinde Kosova vilayetinin Dâhiliye Nezaretine 26 ve 27 Ocak 1903 tarihli raporları ile Dâhiliye Nezaretinin Sadaret'e 30 Ocak 1903 tarihli yazısı.

Valisi Hafız Mehmed Paşa ve Serasker Rıza Paşa'nın müşterek fikirleri olarak bir an önce harekete geçilmesi için emir verilmesi talep edilmiştir⁴⁰.

Diğer taraftan konsolosun kendi güvenliğini tehlikeye attığı da korunması için görevlendirilmiş makamlar tarafından rapor edilmektedir. Mitroviçe Komutanı Şemsi Paşa, şehirde yeterli kuvvetin bulunmasına rağmen konsolosun gideceği yeri haber vermeden *gece gündüz demeyip kasaba derununda* dolaştığından güvenliğinin sağlanamadığını ifade etmiştir. Şemsi Paşa bu durumda fedakârlığı göze alan bir iki kişinin konsolosu kolaylıkla öldürebileceğini telgrafında isabetle öngörerek sorumluluk kabul etmeyeceğini amir makama ifade etmiştir⁴¹. Bununla beraber konsolosun gece gündüz korunmasına çalışıldığı notunu da düşmüştür.

Bu esnada *New York Times* gazetesi ise 27 Şubat 1903 tarihinde bir haber yayınlar ve konsolosun Arnavutlar tarafından öldürüldüğüne iddia eder⁴². Haber elbette asılsızdır.

Aslında konsolosun kendisi de öldürülme ihtimalinin yüksek olduğundan bihaber değildir. Daha Mitroviçe'den hareket etmeden görev mahallinde öldürüldüğünde memleketi Çernigov'a gömülmesini vasiyet etmiş, arkadaşı Andreovski'ye Mitroviçe'den yazdığı mektupta "Ya Türkler ya Arnavutlar ya da Boşnaklar bizi ve faaliyetimizi yok edecekler" demiştir. Şerbina'ya göre katledilmesinden Avusturya sorumludur. Avusturya- Macaristan, *keskin bir bıçağı saplamak için hazır tutarak beklemektedir* (Man'kovskaia, 1985, s. 185). Konsolosun kendisini güvenlik açısından uyarın Sırlara cevabı da "Benim ölümüm sizlere hürriyet getirecektir" şeklinde olacaktır (Batakoviç, 1987, s. 316).

Konsolos Şerbina için güvenlik riskinin yükseldiği bu dönemde Rus kaynaklarına göre Sultan, Rus sefirinden ortam yatışınca kadar konsolosun İstanbul'a getirilmesini iki defa talep eder. Ancak bu talepler kabul görmez. Rusya Sefiri Zinoviye, Konsolos Şerbina'yı kişisel güvenliği konusunda uyararak, bir olay olursa sorumlusunun kendisi olacağını söylemiştir. Rus Sefiri'nin Sırbistan'ın İstanbul temsilcisine söylediği "Zavallı Şerbina... Onun durumu hiç iyi değil... Şerbina öldürülürse, onu aziz yapmalısınız" (Batakoviç, 1987, s. 315 ve Leonidoviç, 2003) ifadeleri, konsolosun katledilmesinin Rusya makamlarınca sürpriz sayılmayacağını göstermektedir.

⁴⁰ BOA, YMTV, 240/94 ve BOA, Y.MTV, 240/8 5-16 Şubat 1903 tarihlerindeki yazışmalar.

⁴¹ BOA, YMTV, 240/94, dosyasında Ordu Komutanlığının Seraskerliğe çektiği 12 Şubat 1903 tarihli telgraf içinde aktarılan Şemsi Paşa'nın telgrafı.

⁴² *The New York Times*, 27 Feb. 1903, s. 9. Aynı gazete saldırıya uğrayan konsolosun ölüm haberini vermekte acele etmiştir. Şerbina'nın ölümünü 5 gün önce vermiştir (*The New York Times*, 5 Apr. 1903, s. 5).

Konsolosun Mitroviçe'ye gelişinden itibaren Osmanlı mahalli makamlarınca yoğun bir gözetim altında tutulduğu bilinmektedir. Kosova'ya yeni tayin edilen Vali Hafız Mehmed Paşa'nın, konsolosun 19 Mart 1903 günü akşam üzeri beraberinde kavas, tercüman ve *Trayako* adlı bir Hristiyan olmak üzere *Şopokca* köyüne gidip yarım saat kaldığına dair verdiği rapor bunun bir göstergesi (BOA, DH.MKT, 674/52)⁴³. Vali, raporunda konsolosun şehir dışına çıkmasının *tebliğ eylediği tebligat hilafında olub bundan dolayı bilâhire de mesuliyet kabul olunamayacağı*nın kendisine uygun şekilde bildirilmesi talimatını mahalli mülki yetkililere verdiğini yazmıştır. Bununla da yetinmeyen Kosova valisi, konsolosa bir kez de ilgili nezaretçe de *mensup olduğu sefaret vasıtasıyla tekid-i tebligat edilmesini istemiştir*⁴⁴.

Yine Sadaret'in Şerbina'nın vurulacağı gün olan 31 Mart 1903 tarihli bir yazısında, konsolosun iki kavas ve tercümanı ile beraber şehre bir saat mesafedeki *Sonyan* köyünü ziyaret ettiği belirtilmektedir. Sadaretçe konsolosun güvenliğini tehlikeye atan pervasızlığının önlenmesi için Hariciye Nezaretine gerekli diplomatik girişimlerde bulunulması için talimat verdiği anlaşılmaktadır (BOA, BEO, 2033/152474).

Konsolosun kendi güvenliğine dikkat etmeksizin çevrede gezdiği dönemde bölgede gerginlik patlama noktasındadır. 21 Şubat 1903 günü Avusturya ve Rusya tarafından, diğer Berlin Antlaşması imzacısı büyük devletlerin de tasvibi alınarak Osmanlı Devleti'ne bir reform planı teklif edilmiştir. Bu plana göre, Umumi Müfettiş önceden belirlenen belli bir süre için atanacak, jandarma Müslüman ve Hristiyanlardan nüfuslarına göre olacak, jandarmanın yeniden teşkilatlanması için yabancı subaylar görevlendirilecek, Arnavutların kanun dışı faaliyetleri hemen engellenecek, *siyasi suçlar* nedeniyle yargılanan ve cezalandırılan kişiler affedilecek, her üç vilayetin ayrı bütçesi olacak ve bütçe Osmanlı Bankası tarafından kontrol edilecektir. Ayrıca aşarın iltizamı usulü kaldırılacaktır (Adanır, 1996. ss. 170-171).

Sultan Abdülhamid teklif edilen planı iki gün içinde kabul etmiştir. Daha önce Kasım 1902'de alınan kararlar çerçevesinde gayrimüslimlerin de jandarma, bekçi ve polis olarak alınmasına başlanmıştı. Sadaret'in reformun kabul edildiği gün Umumi Müfettişliğe verdiği talimatla suçlular için genel af da ilan edildi⁴⁵. Bu suçluların arasında "siyasi suçlu" denilen terörist komitacıların olduğu

⁴³ BOA, DH.MKT, 674/52, Sırp diplomat Batakoviç, Şerbina ava da gidiyordu, ifadesiyle (Batakoviç, 1987, s. 315) muhtemelen konsolosun belgeye konu "deklare edilmemiş" Sırlara yönelik faaliyetlerini kastetmiş olmalıdır.

⁴⁴ Hariciye Nezaretine konu hakkında Dâhiliye Nezaretince 24 Mart 1903 günü yazı yazıldığı yukarıda zikredilen dosyada görülmektedir.

⁴⁵ HHPE, 3/162, 10 Şubat 1318 içinde Sadaret'in Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'ya 23 Şubat 1903 tarihli talimatı.

açıktır. Bir Rus kaynağa göre, afla 1080 tutuklu ve hükümlü serbest bırakılır (Teplov, 1903b).

Bu uygulamalar Rusya'yı tatmin etmezken⁴⁶ Arnavutları patlama noktasına getirmiştir. 16 Mart 1903 günü Prizren yakınlarında Jur'da toplanan Arnavutlar jandarma ve polise alınan Hristiyanlar görevlerinden uzaklaştırılmadığı takdirde Prizren'e saldıracaklarına dair "besa"⁴⁷ verdiler. Şemsi Paşa'nın birlikleriyle beraber şehre ulaşması ile saldırı önlenemedi (Teplov, 1903a). Kısa bir süre Priştine, Vuçitrin ve Mitroviçe Arnavutları kaza merkezi olan Vuçitrin'in batısında silahlı olarak toplanarak orduya alınan 10 kadar Hristiyan jandarma neferinin şehirden uzaklaştırılmasını talep ettiler.

Anılan dönemde Mitroviçe'de konuşlu 18'inci Nizamiye Tümeni Komutanı Şemsi Paşa'nın yaveri olarak görev yapan bir subayın anılarına göre, Vuçitrin merkezinde 12 Hristiyan jandarma⁴⁸ neferinin kendilerine teslimi için şehri kuşatan 1200 kadar Arnavut, sonunda eşrafın araya girmesiyle, söz konusu Hristiyan jandarmaları kolluk kuvvetleri ile beraber Priştine'ye *mahfuzen* götürüp Mutasarrıflığa teslim etmişlerdi. Kazandıkları bu başarı üzerine Arnavutlar bazı vergileri ödemeyeceklerini ileri sürerek kaza merkezi Mitroviçe'ye yürüdüler⁴⁹. Ancak Mitroviçe yakınlarına geldiklerinde taleplerini Rus konsolosunu istememe olarak değiştirdiler. Anıların sahibi Süleyman Külçe'ye göre, Arnavutların taleplerini değiştirmeleri kesin surette dış tahrik, yani Avusturya - Macaristan eseri idi (Külçe, 1944, s. 294).

30 Mart 1903 günü Mitroviçe'ye zorla girmek isteyen Arnavutlara⁵⁰ Tümen Komutanı Vekili Albay Said Bey⁵¹ nasihat ederek bundan vazgeçmelerini söyledi. Ancak, silahlı kalabalık ısrarını sürdürünce üzerlerine kurusıkı top atışı yapıldı. Asilerin dağılmamaları üzerine⁵² Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi

⁴⁶ HHPE, 1/26, 28 Şubat 1903 içinde Umumi Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın telgrafı.

⁴⁷ Gereğinin mutlaka yerine getirilmesi gereken Arnavut yemini.

⁴⁸ Adanır'a göre Hristiyan jandarma sayısı 8'dir (Adanır, 1996, s. 181).

⁴⁹ Teplov'a göre Mitroviçe'ye yürüyen 2.000 kadar asi arasında çok sayıda Katolik Arnavut mevcuttur (Teplov, 1903a).

⁵⁰ Silahlı Arnavutların sayısı 2.000 -3.500 arasında gösterilmektedir (Batakoviç, s. 317; Adanır, 1996, s. 181)

⁵¹ Kalkandenli bir Arnavuttur (Povolny, 1903a).

⁵² Mitroviçe'yi kuşatan asilerin dağıtılmasından iki gün sonra şehre gelen Rus gazeteci Povolny, Arnavut isyancıların şehri savunan kuvvetlere karşı *Hakiki Türk oğlu Türkler.. İleri!..* nidasıyla hücumu geçirildiklerini tanıklara dayalı olarak anlatmaktadır (Povolny, 1903a). Yakın zamana kadar Arnavutlar arasında "Türk" ve "Müslüman" birbiri yerine kullanılan kelimelerdi. *Hakiki Türk*'ten kastedilen *sağlam Müslümandı*. Tepkici Arnavut algısına göre Osmanlı idaresi reform taleplerini kabul ettiği için *mürted* idi. Bu yüzden "Müslümanlıktan dönmüş olanların" üzerine de dinî bir gayretle yürünmesinde bir tuhafılık görülmemiştir.

Paşa'nın telgrafla iznini alan Kara Said Bey [Paşa] üzerlerine topçu ateşi açtırdı⁵³. Kalabalığın pek az bir kısmı hayatta kalabildi (Külçe, 1944, ss. 294-295)⁵⁴. Batakoviç'e göre Konsolos Şerbina, şehre saldıran Arnavut asilere karşı şehri savunan Osmanlı kuvvetlerinin ateş hatlarına yaklaşmış ve top mevzilerini ziyaret etmişti (Batakoviç, 1987, s. 317). Olaylar sırasında Priştine'de bulunan bir Rus gazeteci de Sırp'ların asi Arnavutların dağıtılmalarını Şerbina'nın şahsi cesaret ve girişimine atfeden "efsaneler" anlattıklarını nakletmektedir. Gazetecinin anlattığına göre Türk birlikleri arasında bulunan Rus Konsolosun bizzat ateş ederek birçok Arnavut'u telef ettiğine, hatta topçu bataryasına komuta ettiğine inanılmaktadır⁵⁵. 30 Mart 1903 akşamı Priştine'de Sırp'lar *General Şerbina, Topçu Şerbina* için içmektedirler (Povolniy, 1903a).

Konsolos Şerbina'nın Vurulması, Ölümü ve Sanıkların Yargılanması

Mitroviçe Rus Konsolosu Grigori Şerbina Arnavut isyancıların dağıtıldığının ertesi günü 31 Mart 1903'te ezani saatle 10.30'da⁵⁶, yani akşama bir buçuk saat kala, konsolosluk görevlilerinin çıkmaması için yalvarmalarını dinlemeyerek (Povolniy, 1903a) yanında iki kavası ve muhafızlarıyla şehir merkezinin 500-600 metre kadar dışındaki istasyon yoluna dolaşmaya çıkmıştı. Süleyman Külçe'nin kanaatine göre *kendisi yüzünden dökülen kanlardan sanki duyduğu gururu halka göstermek isteğiyle* geziniyordu (Külçe, 1944, s. 295). Bu ara şehir dışındaki cephanelikten kışlaya hasta olduğu bahanesiyle (BOA, Y.A.RES, 120/46) dönmekte olan 17'inci Alay, 4'üncü Tabur, 1'inci Bölük onbaşlarından Muhacir İbrahim⁵⁷ de istasyon yolundadır. İbrahim konsolosu görünce selam verecekmiş gibi tüfeğini eline alır ve ona arkadan ateş eder. Konsolos sol bğründen yaralanır. Onu korumakla görevli Osmanlı askerleri⁵⁸

⁵³ Duşan Batakoviç'e göre Arnavut asilere karşı silah kullanma emrine itaat etmeyen birkaç asker Miralay Said Bey tarafından kurşuna dizildikten sonra askerler silahlı mütecavizlere ateş açmışlardır (Batakoviç, 1987, s. 317).

⁵⁴ Külçe'nin aktardığı Arnavut zayıatının abartılı olduğu anlaşılmaktadır. Adanır, Arnavut ölü sayısını dönemin diplomatik raporları ve gazete haberlerine göre 50-317 arasında olduğunu yazmaktadır (Adanır, 1996, s. 181). Daha sonra Rusya'da bir gazetede yayımlanan konsolosun kendi raporlarına göre ölü ve yaralı sayısı 100 kadardır (BOA, Y.A.HUS, 447/81). Ancak Batakoviç, Şerbina'nın raporuna atfen ölü sayısını 200-300 olarak vermektedir (Batakoviç, 1987, s. 317).

⁵⁵ Bu anlatının hemen aynı kelimelerle bir yansıması için bk. (Durham, 1920, s. 63).

⁵⁶ Rus belgelerinde 17.30.

⁵⁷ Halid oğlu İbrahim, Priştine'nin 45 km güneydoğusunda bulunan Gilan [Gjilan] kazasının Laşince köyünden bir Arnavut'tur [(BOA, Y.A.RES, 120/46), 21 M 1321 (19 Nisan 1903)]. Bazı belgelerde lakap veya ön adı olarak Hacı da geçmektedir. 3 yıldır askerdir (Povolniy, 1903a).

⁵⁸ Batakoviç'e göre söz konusu askerler, konsolosluğun Mart ayı başlarındaki açılışından itibaren jest olarak Şerbina'nın güvenliği için tahsis edilen 10 Sırp jandarma neferlerindedir (Batakoviç, 1987, ss. 316, 318).

de kaçırmaya çalışan İbrahim'in üzerine ateş açarlar ve yaralı olarak ele geçirirler⁵⁹.

Olay hemen Mitroviçe Kaymakamlığı tarafından, bağlı bulunulan Priştine Mutasarrıflığına yazılmadan doğrudan Kosova vilayetine rapor edilmiştir (BOA, Y.MTV, 242/7). Vali derhal o anda kendisini tedavi etmekte olan dönemin şöhretli hekimi Jak Paşa'yı acilen trenle Mitroviçe'ye yollamış⁶⁰ ve durumu acil ve mühim kaydıyla Sultan'a telgrafla rapor etmiştir (BOA, Y.MTV, 242/7)⁶¹. Mitroviçe Askerî Hastanesi operatör doktorlarından Kolağası Lofçalı Hasan Fehmi Efendi'nin Konsolos Grigori Şerbina'ya ilk tıbbi müdahaleyi yaptığı ve daha sonra tedavisine gayret gösterdiği, Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın Sultan Abdülhamid'e çektiği telgraftan anlaşılmaktadır (BOA, Y.MTV, 247/127).

İlk tıbbi müdahaleden sonra konsolos kendi ikametgâhına⁶² nakledilmiştir. Sırp diplomat tarihçi Batakoviç'e göre, yakalanan sanık İbrahim, yaralı Şerbina'nın yanına getirilmiştir. Konsolos sanığa doğruyu söylerse hukuki yardım sağlayacağını vaad etmiş ancak suikastçı eylemi bir akrabasının intikamı için yaptığında ısrar etmiştir (Batakoviç, 1987, s. 318)⁶³.

Konsolosun bir asker tarafından vurulması üzerine Osmanlı idaresi, konsolosun tedavisi için ihtimam gösterir⁶⁴, olayın faili ve destekçilerini ortaya çıkarmak için şiddetli tedbirler alır. Alınan tedbirler bir telgrafla Rusya Hariciye Nazırına sunulmak üzere Petersburg Osmanlı Sefaretine gönderilir. Sefirin 2 Nisan 1903 tarihli raporuna göre Rusya Hariciye Nazırı Osmanlı yetkililerinin aldığı tedbirlerden *memnun* görünmüştür (BOA, Y.A.HUS, 445/56)⁶⁵. Ancak

⁵⁹ Bk. [EK-A Olay Yeri Krokisi

(<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Povolnyj/1.TIF>).

⁶⁰ BOA, TFR.1.MN, 6/594 içinde İstanbul'dan Manastır vilayetine gönderilen telgraf.

⁶¹ Kosova Valisi, daha sonra Dâhiliye Nezaretine de telgraf çekmiştir. Dâhiliye Nazırı, olayın teşvikçilerinin bulunması ve konsolosun tedavisine özen gösterilmesini Kosova vilayetinden istemiş ve Sadaret'e bilgi vermiştir [BOA, BEO, 2033/152583, 1 M 1321 (30 Mart 1903)].

⁶² Söz konusu dönemde Mitroviçe'yi ziyaret etmiş bir Rus gazeteciye göre, konsolosluk binası basit iki katlı bir binadır. Alt kat ofis ve diğer konsolosluk personeli tarafından kullanılmakta olup üst kat konsolosun ikametgâhıdır (Povolny, 1903a).

⁶³ Diğer taraftan Batakoviç İstanbul'da kordiplomatik'in olayda suçlunun konsolosun kendisi olduğuna inandığını ifade etmektedir.

⁶⁴ Şerbina'nın tedavisi için Sultan ayrıca İstanbul'dan Kamburoğlu adlı bir hekim göndermiştir (Povolny, 1903b). Ruslar daha sonra bahsi geçen askerî tabipleri gayretlerinden dolayı nakdi mükâfat ve nişanla ödüllendirmek istemişlerdir [BOA, Y.MTV, 247/127, 15 R 1321 (11 Temmuz 1903)].

⁶⁵ Üsküp Rus Konsolosluğunun olay üzerine çektiği telgrafta da Mitroviçe Komutanı [Vekili] Albay Said Bey uzman tabipleri yaralanan konsolosa ilk müdahale için çağırmıştır (BOA, Y.A.HUS, 447/81).

gösterilen bütün tıbbi ihtimama rağmen 10 Nisan 1903 günü Konsolos aldığı yaraların tesiriyle hayatını kaybedecektir (Batakoviç, 1987, s. 319). Kısa bir süre sonra Çar, Hariciye Nazırı Kont Lamsdorf kanalıyla Osmanlı Devleti'nden konsolosun ölümüne neden olan gelişmeleri doğuran Mitroviçe civarıyla diğer bazı mahallerde toplanmış ancak hâlâ dağıtılmamış olan *Arnavud eşkiyasının kemal-i sürat ve şiddetle tedib ve tenkili suretiyle daha büyük ve mükemmel bir tarzıye talep eder*⁶⁶.

Rus belgelerini kullanan yazarlara göre, Arnavutları olay öncesi ve sonrası kışkırtan Avusturya'dır (Batakoviç, 1987, ss. 318, 322; Leonidoviç, 2003). Ancak Petersburg'un Bâb-ı Âlî ile konuya ilişkin yazışmalarında bu hususta herhangi bir ima bulunmaması ilginçtir. Konsolosa yönelik suikastın Avrupa basınındaki yankıları Sultan'a günü gününe denebilecek ivedilikle sunulmuş gözükmektedir. *Times*, *Standard*, *Daily Telgraph* ve *Daily Chronicle* gibi gazetelerdeki *Balkan Yarımadasının Rusya ve Avusturya arasında paylaşılacağı* şeklindeki haber ve yorum tercümeleri takdim edilirken devlet ricalı yapılan alıntılar *muzır* ve *hasmane* gibi sıfatlarla nitelemektedir (BOA, Y.A.HUS, 446/9). Gazeteler konsolosun katliyle daha önce Avusturya ile Rusya tarafından sunulmuş olan reform projesinden artık ümit kalmadığından Rusya ile Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı müşterek bir harekete girişeceklerini ileri sürmektedir.

Konsolos Şerbina'nın yerine hemen ertesi gün Üsküp Konsolosu Maşkof ve Maşkof'un yerine de İstanbul Rus Sefareti ikinci tercümanı Mandelstam tayin edilmişlerdir (BOA, BEO, 2036/152668). Rusya'nın Mitroviçe'de konsolosunun suikasta uğramasının, bölgedeki politikasında geri adım attığı şeklinde bir izlenimden kaçınmak için bu tayinleri ivedilikle yaptığı anlaşılmaktadır.

Konsolosu vuran İbrahim adlı nefer hakkında ise Sultan'ın emriyle (BOA, Y.A.HUS, 120/70 ve BOA, BEO, 2035/152583) *Divan-ı harbi mahsusa* teşkil edilmiştir. Sadaret tarafından daha olay olur olmaz, ilgililere sanığın ve suç ortağının *emsaline mucib-i ibret olacak surette ağır cezaya mahkûmiyeti* talimatı verilmiştir (BOA, Y.A.HUS, 445/75). Rumeli Müfettişliği tarafından yargılamalar esnasında olabilecek *nümayiş ve içtimaların men'i* için talimat verildiği de görülmektedir (BOA, Y.A.HUS, 445/75).

Yargılama sürecindeki tahkikatta Rus konsolosluk tercümanı da hazır bulundurulmuştur. Vaka esnasında Konsolos Şerbina'nın refakatinde bulunan kavaslar ifade vermek istememişlerse de Mitroviçe Konsolosluğunu yürüten Maşkof'un onayıyla tanık olarak dinlenmişlerdir (BOA, Y.A.HUS, 445/75). Yargılamada özellikle sanığın kimler tarafından teşvik edildiği ortaya

⁶⁶ BOA, Y.A.HUS, 446/26, 16 M 1321 (14 Nisan 1903) içinde Petersburg Sefaretinin muhtemelen 14 Nisan 1903 veya daha önceki bir tarihli telgrafi.

çıkarılmaya çalışılmıştır. Suikastçı kendisini Bakkal Hüseyin'in teşvik ettiğini ancak esas olarak bir gün önceki çatışmada yaralanan bir akrabasının intikamını almak kastıyla konsolosu vurduğunu ileri sürmüştür (BOA, Y.A.HUS, 445/75).

Aslında bu sanığın ikinci defa yargılanmasıdır. Konsolos ölmeden 4 Nisan 1903 günü yapılan ilk yargılamada sanığın ağır hapse mahkûm edildiği Kosova Valisi Hafız Mehmed Paşa'nın Dâhiliye Nezaretine çektiği telgraftan anlaşılmaktadır. Vali sanık hakkındaki hükmün posta ile İstanbul'a gönderildiğini ifade etmiştir (BOA, DH.ŞFR, 304/43). İkinci yargılamanın bilinen usullerle mi olduğu yoksa evrak üzerinde ikinci bir yargılama yapılmış gibi evrak mı tanzim edildiği, hatta bu konuda Rusya'nın bir talebi olup olmadığı açık değildir.

Sonuçta, divan-ı harp, sanık İbrahim'i suçlu bularak kararını vermiştir. Hüküm mazbatasına göre Onbaşı İbrahim, Bakkal Yakovalı Hüseyin'in teşvik ve tahrikiyle konsolosu öldürmek kastıyla yaralamıştır. Mahkeme, sanığın itiraflarına, şahitlerin tanıklıklarına, Bakkal Hüseyin'in ikrarı ve tabip raporuna dayanarak suçunu sabit görerek İbrahim'i Mülkiye Ceza Kanunu'nun 170'inci maddesi⁶⁷ gereğince idam cezasına hükmetmiştir. Ayrıca Askerî Ceza Kanunu'nun 15'inci maddesine göre de İbrahim askerlikten uzaklaştırılmıştır. 31 Mart 1903 günü konsolosun vurulduğu gün, İbrahim'in hasta olduğunu ileri sürmesi üzerine kendisine bulunduğu yerden kışlaya gitme izni veren Bölük çavuşlarından Mevlüd'e de yine Askerî Ceza Kanunu'nun 13'üncü maddesince 45 gün hapis cezası verilmiştir. İbrahim'i suikasta teşvik eden Bakkal Hüseyin'in ise Mülkiye Ceza Kanunu'nun 175'inci maddesi gereğince Nizamiye mahkemesinde yargılanması için mülki makamlara yazı yazılır. Divanharp kararını oy birliği ile alır ve kararını 12 Nisan 1903 günü, yani konsolos'un aldığı yaralardan öldüğü günün ertesinde 3'üncü Ordu Komutanlığına bildirir (BOA, Y.A.RES, 120/46).

Bunun üzerine Sadaret 15 Nisan 1903 günü Rumeli Müfettişliği ve Seraskerliğe bir yazı yazarak katil hakkında verilen idam hükmünün yerine getirilmemesinin "Rusya'da kamuoyunun galeyânını sebep olacağı ve bu durumun da Devlet-i Aliyye'ye zarar vereceği" gerekçesiyle hükmün infazının hızlandırılması talimatını vermiştir (BOA, BEO, 2045/153333). Ancak hükmün infaz edileceği sırada Rusya Sefareti'nin talebiyle, infaz birkaç gün tehir edilir⁶⁸. Erteleme

⁶⁷ "Bir kimsenin taammüden katil olduğu kanunen tahakkuk eyler ise kanunen idamına hükmolunur" (*Düstür*, 1289, s. 574).

⁶⁸ Bu arada idama mahkûm edilen İbrahim ve teşvikçisi Hüseyin, muhtemelen güvenlik riski ve bürokratik güçlükleri azaltma amacıyla divanharpin kararını açıkladığı günden bir hafta sonra Kosova vilayet merkezi Üsküp'e sevk edilmiştir [BOA, Y.MTV, 242/123, 21 M 1321 (19 Nisan 1903)]. Esasen Serasker Rıza Paşa da Onbaşı İbrahim, divanharp kararıyla ordudan uzaklaştırma cezası da almış olduğundan kendisinin mülki makama teslim edilmesi gerektiğini 19 Nisan 1903 tarihinde yazdığı yazıda ifade etmiştir.

talebinin gerekçesini öğrenmeye çalışan Sultan'ın, en güvendiği kişilerden biri olan Orman, Maadin ve Ziraat Nazırı Selim Melhame Paşa'ya görev verdiği anlaşılmaktadır⁶⁹. Selim Melhame, 21 Nisan 1903 günü Rusya Sefiri'nden *tahmin ve zann-ı hümayunları* çerçevesinde idamın tehir talebinin Çar'ın Padişah'tan katil için af rica edeceği ihtimalinden ileri geldiğini öğrenir. Aldığı bu gayriresmî haberi doğrulamak isteyen Sultan Abdülhamid, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'yı 23 Nisan 1903 günü Rus Sefaretine göndererek bu geciktirme talebinin nedenini resmen sordurmuşsa da Sefir Zinoviyevev konuya dair henüz talimat almadığı cevabını vermiştir. Mahkemesi henüz tamamlanmamış zanlılardan Bakkal Hüseyin hakkındaki hükmün açıklanmasının ertelenmesi de Hariciye Nazırı Tevfik Paşa ile Rusya Sefiri arasında görüşülmüştür (BOA, Y.A.HUS, 446/117).

Rus Sefareti'nin idamın infazının birkaç gün ertelenmesini talep ettiği bu esnada Sultan, Meclis-i Mahsus'dan divaniharbin kararı hakkında görüş ister. Sadrazam ve nazırlardan başka, Şeyhülislam, Serasker, Donanma müşiri, Şûra-yı Devlet Reisi ve Sadaret Müsteşarı'ndan meydana gelen Meclis-i Mahsus, divaniharbin idam hükmünün kanuna uygun ve infazının da tabii olduğunu 19 Nisan 1903 günü oy birliği ile karar verir (BOA, Y.A.RES, 120/46). Ancak çok geçmeden 29 Nisan'da Rusya İstanbul Sefiri Zinoviyevev, Çar'ın İbrahim adlı neferin idam cezasının affedilmesini Sultan'dan istirahat ettiğini bir yazıyla Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya bildirir. Yazıda Çar'ın şefkati ve Rusya'nın Osmanlı Devleti hakkındaki *hürmet ve riayeti* de dile getirilmiştir. Sadaret'e sunulduğu gün Sultan Hamid'e takdim edilen Çar'ın bu ricası (BOA, Y.A.HUS, 447/5)⁷⁰ hiç şüphesiz Sultan'ı çok rahatlatmıştır.

Bu gelişme üzerine hiç vakit kaybetmeden tekrar toplanmış görünen Meclis-i Mahsus da tanzim ettiği bir mazbata ile sanık İbrahim'in cezasının müebbed küreğe indirilmesini Padişah'ın *atfet ve merhametine* arz edecektir (BOA, Y.A.RES, 120/70). Meclis'in ceza indirimi teklifi ile Rus Çarı'nın ricasının aynı kapsam ve zamanda olmasının tesadüf eseri olmadığı, ricalin Sultan'a iç kamuoyu için manevra sahası kazandırmayı düşündüğü anlaşılmaktadır.

⁶⁹ Sultan'a sunduğu raporuna göre Selim Melhame, Rus Sefiri Zinoviyevev'i hasta olduğunu beyan ederek konağına davet etmiş ve bir buçuk saat görüşmüştür [BOA, Y.PRK.AZJ, 47/94, 23 S 1321 (21 Mayıs 1903)]. Selim Melhame'nin gerek görüldüğünde, Padişah tarafından benzeri hizmetler için görevlendirildiği anlaşılmaktadır. 1905 yılında Rusya ile Potemkin krizi nedeniyle Rusya Sefiri ile görüşmesi için bk. (Saygılı, 2012, s. 141).

⁷⁰ Petersburg'daki Osmanlı Sefiri de Çar'ın Konsolos Şerbina'nın katilinin affıyla ilgili İstanbul Sefirine tebligat verdiğini Hariciye Nazır Kont Lamsdorf'tan duyduğunu Mabeyn'e 2 Mayıs 1903 günü rapor etmiştir [BOA, Y.PRK.EŞA, 42/89, 5 S 1321 3 Mayıs 1903)].

Divanharb-i mahsusa kararınca yargılanmak üzere sivil mahkemeye gönderilmiş olan olayın teşvikçisi olmakla suçlanan Bakkal Hüseyin'in duruşması ise Üsküp'te yapılmıştır. Rusya konsolosunun da hazır bulunduğu muhakemede sanık Mülkiye Ceza Kanunu'nun 184'üncü maddesine göre 15 yıl hapse çarptırılmıştır (BOA, Y.PRK.AZN, 23/11). Bu karar tam 28 ay sonra Kosova İstinaf Mahkemesinde değişecek ve Bakkal Hüseyin hakkında suçsuzluk kararı verilecektir (BOA, TFR.1.ŞKT, 51/5066)⁷¹.

Sıradan bir katlin ötesinde iç ve dış siyasi tesirleri olan bu suikastın yargılanmasının sadece cari hukuki esaslara dayalı olarak yapılmadığı açıktır. Rus baskısının bu yargılamada en önemli faktör olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Rusya'yı sakinleştirmek amacıyla Petersburg'a yollanan 16 Nisan 1903 tarihli telgrafta, divanharb kararının *usulen ikmal-i tedkikât* ile infaz edileceği beyan edilmiştir (BOA, YA.HUS, 446/40). Dönemin Jöntürk muhalefetinin önde gelen simalarından Ahmed Rıza Bey'in Paris'te yayımladığı *Şûra-yı Ümmet* gazetesinde yargılamalara ilişkin yapılmış bir yorumda bu durum "Hükmü divan-ı harp değil, İstanbul'dan giden bir telgraf vermiştir" şeklinde ifade edilmiştir (Şerbina'nın Vefatı, 1903, s. 4).

Diğer taraftan Rumeli'nde ağırlığı tartışmasız olan Arnavut nüfusun devlete sadakatini sarsabilecek uygulama ve tercihlerden kaçınma çabası da başta Sultan Abdülhamid olmak üzere idari ve adli makamların karar almasında tesirli olmuştur (The New York Times, 11 Apr. 1903, s. 1)⁷². Esasen Çar'ın katil İbrahim'in idamına izin vermemesinin arkasında, bu infazın tetikleyeceği muhtemel bir Arnavut infial ve kalkışmasının Balkanlarda Osmanlı hükümlerini bitirebileceği ve bunun da Uzak Doğu'da Japonya ile savaş hazırlıkları yapan Rusya için o dönem arzu edilen bir gelişme olmadığı fikri bulunmuş olmalıdır.

Konsolos Şerbina İçin Taziyeler ve Cenazesinin Rusya'ya Nakli

Mitroviçe Konsolosu Şerbina'nın saldırıya uğradığı günden itibaren Osmanlı Devleti'nin bölgedeki askerî ve mülki yetkileri, Petersburg'daki sefiri ve İstanbul'da başta Sultan'ın kendisi olmak üzere Bâb-ı Âlî muhatap Rus makamlarına teessürlerini hemen her vasıtayı kullanarak iletmeye özen göstermişlerdir⁷³.

Konsolosun yaralanması üzerine aynı gün Rumeli Umumi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa ile Padişah yaveri sıfatını da taşıyan Üsküp'teki Fırka Komutanı

⁷¹ Ancak Savcılık kararı 18 Ağustos 1905 tarihinde temyiz etmiştir.

⁷² "Abdülhamid bu işte Rusya'dan ziyade Arnavutlardan korktuğunu göstermiştir" (Şerbina'nın Vefatı, s. 3).

⁷³ Rusya Sefirini Selim Melhame Paşa Sultan namına ziyaret etmiştir (The New York Times, 2 Apr. 1903).

Nasır Paşa telgrafla Üsküp Konsolosluğuna geçmiş olsun dileklerini bildirmişlerdir (BOA, Y.A.HUS, 447/81). Hükûmet de Petersburg'daki sefiri aracılığı ile Rusya Hariciye Nezaretine üzüntüsünü bildirerek, hadise ile ilgili gerekli tedbirleri almakta olduğunu bildirmiştir (BOA, Y.A.HUS, 445/56). Hüseyin Hilmi Paşa'nın raporuna göre konsolosun vefatı üzerine Mitroviçe'de bulunan askerî ve mülki memurlar da konsolosluğa giderek taziyeye dileklerini iletmışlerdir (BOA, BEO, 2042/153077). Ayrıca Müfettiş Paşa ve Nasır Paşa da bizzat Üsküp Rus Konsolosluğuna giderek taziyelerini bildirmiştir (BOA, Y.A.HUS, 446/40). İstanbul'da ise Sadaret Hariciye Kâtibi Nuri Bey ile Hariciye Nezareti Hukuk Müdürü Yusuf Bey hükûmet adına Rus Sefarethanesine gönderilerek *beyan-ı teessür* edilmiştir. Ayrıca daha sonra Padişah adına da resmî taziyede bulunulmuştur. Osmanlı hükûmetinin Rusya Hariciye Nezaretine bildirilmek üzere çektiği telgrafta, maktul konsolos için Rusya Sefaretinde düzenlenecek âyine Bâb-ı Âlî adına Hariciye Müsteşarı Naim Paşa ve Hukuk Müşaviri Kapoli Efendi ile Seraskerlik'ten bir temsilcinin katılacağı ifade edilmiştir (BOA, Y.A.HUS, 446/40).

Konsolos Grigori Şerbina'nın öldürülmesinden sonra Petersburg'da Hariciye Nazırı Kont Lamsdorf Osmanlı Sefiri Hüsnü Paşa'yı Nezaret'e çağırarak konu hakkında Çar'ın mesajını iletmıştır. Çar'ın Osmanlı sefirine ifade edilen mesajı Rusya'nın Balkanlar politikasının ipuçlarını verir niteliktedir. Çar'a göre Arnavutlara karşı Osmanlı Devleti'nin kati tedbirler alamayışı Makedonya'da terör faaliyetleri yürüten komitelere gerekçe sağlamaktadır⁷⁴. Rusya anılan komite faaliyetlerini önlemek için elinden geleni yapmışsa da *şayed Arnavud eşkiyası derhal ve şediden tedip olunmayacak olursa* bu gayretler boşa gidecektir. Bu talepleri karşılanmazsa *bu ana değin salık olduğu yolun devamı kabil olamayacağı* ifadesiyle Çarlık politikasının Osmanlı Devleti'ni daha da zorlayacağı da deklare edilmiştir⁷⁵. Bu ara reformların başarısızlığı için Hristiyanların jandarma ve polis olarak kaydolmamaları dâhil Arnavutlar kadar Bulgar komitelerinin de ellerinden geleni yaptıkları (Adanır, 1996, s. 181) ise görmezden gelinmiş gözükmektedir.

Konsolos Grigori Şerbina'nın cenazesi 14 Nisan 1903 günü Mitroviçe'den iki tabur askerin de katıldığı⁷⁶ merasimle uğurlanır. Merasim esnasında saygı için

⁷⁴ Oysa Rusya'nın Selânik konsolosluğunun 14 Mart 1903 tarihli Bulgar çeteleri ile ilgili daha sonra Rusya'da gazetelerde alıntılanmış raporu gerçeği başka türlü aktarmaktadır [BOA, Y.A.HUS, 447/81, 6 S 1321 (4 Mayıs 1903)].

⁷⁵ BOA, Y.A.HUS, 446/26, 16 M 1321 (14 Nisan 1903) içinde Sadrazamın Sultan'a 14 Nisan 1903 tarihli arızası.

⁷⁶ BOA, BEO, 2045-153327, 16 M 1321 (14 Nisan 1903) içinde Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın yazısı.

top atışı da yapılmıştır⁷⁷. Cenazeyi nakleden tren, Firuz Bey⁷⁸ istasyonunda öğrenci, öğretmen, papaz ve sair mahalli Sırp halk ve bölgedeki Sırp ve Rus diplomatik temsilciler tarafından karşılanır. Cenazeyi ziyaret etmek ve dinî ayin yapmak isteyen Sırlara, Polis Komiseri İlyas Efendi siyasi motifler olduğu gerekçesiyle izin vermez (Batakoviç, 1987, s. 320). İlyas Efendi hakkında ise Sırlara ve Ruslara hakaret ettiği (Povolny, 1903b)⁷⁹ iddiasıyla Mitroviçe Konsolos Vekili Maşkof İstanbul'daki sefaretine ve Petersburg'daki Hariciye Nezaretine 15 Nisan 1903 günü rapor yazar. Anılan rapor Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'ya da gönderilmiştir. Bunun üzerine daha Rusya İstanbul sefirinin girişimde bulunmamışken Komiser İlyas'ın tutuklanarak sorgulanması için Rumeli Müfettişliğine hemen ertesi gün talimat verilmiştir⁸⁰. Nitekim Rusya diplomatik kanallarından şikâyet resmen İstanbul'a intikal etmeden evvel olay hakkında işlem yapılmıştır.

Rus diplomatik temsilcileri tarafından şikâyet edilme korkusu hemen her seviyede Osmanlı bürokrasisinde dönem boyunca gözlenebilmektedir. O kadar ki Hüseyin Hilmi Paşa, cenazeyi nakleden trenin Selânik'e gece varacağını ifade ederek daha sonra Rus diplomatlarının şikâyetine konu olmaması için icra edilecek merasimin vakit ve şeklinin şehirdeki Osmanlı mülki ve askerî makamları ile Rusya konsoloslugu arasında önceden kararlaştırılmasının sağlanmasını Sadaret'ten talep etmiştir (BOA, BEO, 2045-153327). Oysa Sadaret Selânik valiliğine oradaki Rus konsoloslugu ile görüşülmesini zaten tebliğ etmiştir (BOA, BEO, 2042/153077).

Cenaze nakledilirken Hariciye Nazırı Kont Lamsdorf yine Sefir Hüsni Paşa'yı çağırarak Konsolos Şerbina'nın cenazesinin nakli sırasında Sırlara ve Ruslara hakaret ettiği ileri sürülen Komiser İlyas'ın cezalandırılması ile İpek'te toplanmış olan Arnavut asi gruplarının dağıtılmasını Osmanlı Devleti'nden talep eder. Rus Hariciye Nazırı, zaten isyancı Arnavutların İstanbul'dan kendilerini sükûnete davet etmek için gönderilmiş "ulemayı" kesin olarak reddetmiş olduklarını da ifade edecektir (BOA, Y.A.HUS, 446/54).

Cenaze Selânik'e 14/15 Nisan gecesi ulaşır. Vali Hasan Fehmi Bey'in raporuna göre, İstanbul'un talimatları çerçevesinde gerekli resmî saygı hemen her seviyede gösterilmiştir. Selânik Valisi'nin raporuna göre cenazenin tren istasyonunda karşılanmasında yeterli sayıda polis ve jandarma bulundurulmuş

⁷⁷ BOA, BEO, 2045-153327, 16 M 1321 (14 Nisan 1903) dosyasında Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa'nın Sadaret'e 14 Nisan 1903 tarihli telgrafı.

⁷⁸ Priştine, Üsküp ve Prizren arasındaki nahiye merkezi, dönemin kayıtlarında Firzovik olarak da anılmaktadır. Şimdiki adı Ferizaj'dır.

⁷⁹ Komiser İlyas Efendi'nin zaten sürekli Sırlara karşı Firzovik Katolik Arnavut rahibi tarafından kışkırtıldığı da ifade edilmiştir (Povolny, 1903a).

⁸⁰ BOA, Y.A.HUS, 446/41, 18 M 1321 (16 Nisan 1903) içinde Sadaret'in 16 Nisan 1903 tarihli yazısı.

ve gereken kolaylık tedbirleri alınarak kiliseye nakledilmiştir. Cenazenin nakli için Selânik limanına İstanbul Rus sefaretine ait maiyet vapuru gelmiştir. 16 Nisan 1903 günü saat 09.00'da Vali Muavini Kostantinidi Paşa ve üst düzey memurların da bulunduğu cenaze alayıyla konsolosun naası zikredilen vapura götürülür. Cenazenin vapura nakli sırasında da iki tabur asker (BOA, BEO, 2045/153327), jandarma ve belediye komiserleri de hazır bulundurulmuştur. Vali raporunda merasimde cenazeye gereken ihtiramatin gösterildiğini de ayrıca ifade etme gereği duymuştur (BOA, Y.A.HUS, 446/52).

Rusya'ya götürülen Şerbina'nın cenazesi 26 Nisan 1903 günü vasiyetine uygun olarak Çernigov'da defnedilmiştir. Maktul konsolos için kendi davalarını savunurken öldürüldüğü gerekçesiyle Sırp, 3 Mayıs 1903 günü Belgrad'da dinî ayin düzenlemiş (Batakoviç, 1987, s. 321) ve 1928 yılında Mitroviçe'ye "şehir halkı ve garnizon subayları" adına bir abide inşa etmişlerdir (Man'kovskaia, 1985, s. 185)⁸¹. Konsolos'un Mitroviçe'deki bırakılmış şahsi eşyaları ise 1904 yılı Eylül ayında Selânik'e gönderilerek oradaki Rus Konsolosluğuna teslim edilmiştir (BOA, BEO, 2400/179954).

Şerbina'dan Sonra Rus Konsoloslarına Suikast Korkusu

Osmanlı diplomatik yazışmalarında Şerbina'nın suikast sonucu ölümünden sonra da Rus konsoloslarına yönelik suikast girişimleri olacağına dair ciddi bir huzursuzluk görülmektedir. Daha maktul konsolosun cenazesi Rumeli'den nakledilirken bölgedeki mahalli, askerî ve mülki yetkiler konsoloslara yönelik komiteci eylemlerinden endişe etmektedirler⁸². Bu endişelerin kaynağı Bulgaristan Komiserliğinin *fesede* veya *erbab-ı şekâvet* olarak nitelenen Bulgar Makedonya komitalarınca konsoloslara yönelik suikast kararı alındığına dair istihbaratıdır (BOA, A.MTZ(4), 24/1549). Bu istihbaratın ciddiye alınarak Rus konsoloslarını ve özellikle Şerbina'nın yerine atanan Maşkof'un korunması üzerinde bizzat Sultan tarafından ilgililere birçok emirler iletilmiştir (BOA, Y.PRK.BŞK, 69/40). İpek'te bulunan Nasır Paşa'nın Sultan'a gönderdiği 15 Nisan 1903 tarihli raporuna göre, koruma tedbirlerinin artırılmasına ilişkin Sadrazam'ın talimatı Mitroviçe komutanlığı ve kaymakamlığına tebliğ edilmiş ve şüpheli Bulgarlar hakkında yapılan tahkikata ilişkin evrak Rus Konsolos Vekili Maşkof'a gösterilmiştir. Maşkof da suikastçı Bulgarlara karşı alınan tedbirleri sefaretine rapor edeceğini ifade etmiştir (BOA, Y.PRK.ASK, 194/22). Yine Osmanlı raporlarına bakılırsa, Bulgar komitelerinin konsoloslara karşı eylemlerde Katolik Arnavutları kullanacağından endişe edilmektedir (BOA,

⁸¹ Şerbina Anıtı 2'nci Dünya Savaşı'nda hasar görmüş, 1990'lı yılların sonundaki Kosova olaylarında Arnavutlar tarafından tahrip edilmiştir (Leonidoviç, 2003).

⁸² Sadaret, 14 Nisan 1903 günü Rumeli Müfettişliği ve Kosova Valiliğine Mitroviçe Konsolos Vekili Maşkof'a yönelik suikast girişimlerine karşı tedbir alınması talimatı vermiştir [BOA, BEO, 2044-153236, 16 M 1321 (14 Nisan 1903)].

TFR.1.KV, 13/1218). Bulgar devrimci komitelerinin, Makedonya üzerine Bulgar emellerini frenlediği ve Sırlara müzahir politika izlediği düşünülen Rusya'ya zarar verme ve Osmanlı idaresinin yetersizliğini Batı kamuoyuna kanıtlama maksadı zaten açıktı.

Nisan ayı içinde Maşkof'un Bitlis Konsolosluğuna tayin edilerek bölgeden ayrılması kararında⁸³ Rusların suikast istihbaratını ciddiye almalarının etkili olduğu düşünülebilir⁸⁴. Esasen Bulgaristan Komiserliği'nin 13 Nisan 1903 günü Mabeyn Başkitabeti'ne gönderdiği telgrafta Maşkof'a suikast teşebbüsü hakkında Sofya'da Rus memurlarından bilgi alındığı beyan edilmiştir (BOA, Y.PRK.MK, 13/30). Kısa bir süre sonra 22 Nisan 1903 tarihinde yine Bulgaristan Komiseri Ali Ferruh Bey, Rusya'nın Sofya Konsolosluğundan kendisine dokuz Bulgar subayının Rumeli'ndeki Rusya konsoloslarını öldürmek üzere harekete geçtikleri yönünde ihbarda bulunduğunu telgrafla İstanbul'a rapor edecektir (BOA, Y.A.HUS, 446/111). Bu telgraf üzerine Sultan Abdülhamid zikredilen suikastçıların Rumeli'ye girişlerinde tespit ve yakalanmaları için ilgililere talimat vermiştir (BOA, Y.A.HUS, 446/118). Sultan ayrıca suikastçılara karşı alınacak tedbirlerin Rusya Sefaretine de bildirilmesini Hariciye Nezaretine irade etmiştir (BOA, BEO, 2058/154328). Aynı gün Rumeli Umum Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa da Yıldız'a çektiği telgrafta Rusya Sefareti'nin Üsküp Konsolosluğuna konsoloslara yönelik suikast icra edecek olan Bulgar çetelerinin hududu geçerek bölgeye girdiklerinin bildirdiğini rapor eder. Müfettiş Paşa, konuyla ilgili Manastır, Üsküp ve Selânik vilâyetlerine *konsoloshanelerin mahfuziyeti* için gereken tedbirleri alınması için ayrıntılı talimat verdiğini de ilave etmiştir (BOA, Y.PRK.MK, 13/55). Yine aynı konuda Rumeli Müfettişliğine 1 Mayıs 1903 tarihinde Sadaret tarafından verilen başka bir talimatta da bölgede herhangi bir konsolosa vuku bulacak saldırının *pek ziyade muzır* olacağı ifade edilerek tekrar Bulgar komitelerine karşı dikkat çekilmiştir (BOA, Y.A.HUS, 447/36).

Bunun üzerine, olağan tedbirlere ilaveten konsolosluk civarlarındaki devriyeler artırılır ve konsoloslar dışarı çıktıklarında kendilerine gizli ve açık korumalar tahsis edilir⁸⁵.

Şerbina'nın katlinden sonraki aylarda da Mitroviçe'de Rus Konsolosluğuna yönelik risklerin bitmediği ve bunlara karşı alınan tedbirlerin sürdürüldüğü

⁸³ Bitlis'e tayin edilen Üsküp Konsolosu Maşkof'un yeni görev yerine gidişinde muhtemel bir suikasta karşı korunma tedbirleri için Sultan'ın 16 Nisan 1903 tarihli iradesi için bk. (BOA, TFR.1.KV 13/1218). Maşkof'un Bâb-ı Âli tarafından da onaylanan atamasının [BOA, Y.PRK.BŞK, 69/40, 17 M 1321 (15 Nisan 1903)] daha sonra iptal edildiği aynı görevde kalmasından anlaşılmaktadır.

⁸⁴ Maşkof'un kendisi de bölgeden canlı olarak çıkamayacağına inanmıştır (*New York Times*, 30 Apr. 1903, s. 5).

⁸⁵ BOA, BEO, 2051/153795 içinde Manastır vilayetine yazısı.

anlaşılmaktadır. İpek'ten Mabeyn'e 27 Temmuz 1903 günü telgraf çeken Nasır Paşa, Mitroviçe'de olay çıkaran ve mevcut Rus konsolosu tarafından da mahalli makamlara şikâyet edilmiş olan *şerirlerden* Kör Feyzi ile bir diğer aranan şahsın yakalanarak haklarında yasal işlem yapılmak üzere mülki makamlara teslim edildiğini rapor etmiştir (BOA, Y.PRK.ASK, 199/4). Konsoloslara yönelik muhtemel eylemlere karşı alınan tedbirlerin 1904 yılında da sürdüğü anlaşılmaktadır. Mitroviçe Konsolosluğu önünden geçen bir şahsın jandarma tarafından yapılan kontrolde üzerinde tabanca bulunması üzerine yapılan tahkikata ilişkin Rumeli Umum Müfettişliğince 1 ve 6 Eylül 1904 tarihlerinde Sadaret'e raporlar yollanmıştır (BOA, BEO, 2403/180172 ve BOA, BEO, 2402/180105, 21 C 1322).

Sonuç

Sultan Hamid, Şerbina'nın katlinden sonra da Arnavutları ikna ederek reformları yürütmek istemiştir. Bunun mümkün olmadığı anlaşılınca isyancılara karşı Kosova'da toplanan birlikler 6 Mayıs'ta Yakova, 15 Mayıs'ta İpek'e girerek asileri dağıtmışlardır. İsyanın elebaşlarından Müderris Hasan Efendi dâhil 17 Arnavut, 23 Mayıs 1903'te ele geçirilerek Anadolu'ya sürgüne gönderilmiştir. Osmanlı Devleti reform karşısı Arnavut mukavemetini ezerken aynı dönemde Bulgar komiteleri Makedonya'da büyük isyanın ilkbaharda mı yazın mı olması gerektiğini tartışıyor vaziyettedir (Adanır, 1996, ss. 181-182).

Arnavutların genel olarak reformlara ve bu çerçevede Rus konsolosluklarına şiddetli tepki göstermeleri, esas itibarıyla Osmanlı idaresinin son bulması hâlinde kontrolüne girecekleri yeni yönetimlerin kendileri için tahammülü çok zor politikalar takip edecekleri korkusundan olmuştur. Ancak bu endişeler dinî bir retorikle dile getirilmiştir. Esasen Osmanlı yönetiminin Rumeli'nde sonlandığı Balkan Harbi sonrasında Arnavutların kontrolüne girdikleri Sırp, Bulgar ve Yunan idarelerinde yaşadıkları Arnavut endişelerinin dayanaksız olmadığını göstermiş olmalıdır⁸⁶.

⁸⁶ "Eski Sırbistan'da Sırlar, etnografik istatistiklerde kendi işlerine gelmeyen verileri düzeltme yönünde ulusal bir çabayla tamamen sistemli bir şekilde Müslüman nüfusu yok etmektedirler" (Malcolm, 1998, s. 253).

Balkan Harbi'nin sebep ve sonuçlarını Amerikalı, Fransız, İngiliz, Alman, Avusturya ve Rus akademisyen, diplomat ve hukukçularından kurulu bir uluslararası komisyon incelemiştir. Komisyon incelemesi sonucunun yayımladığı raporda Müslüman halkın harp sırasında Bulgar, Sırp ve Yunanlardan gördüğü zulümleri ayrıntılarıyla yazmıştır (Report, 1914, ss. 71-78, 148-207, 227-284).

Kosova'yı işgal eden Sırp yönetiminin Müslüman halka uyguladığı baskı politikaları hakkında Osmanlı diplomatik raporları için bk. (BOA, HR.SYS, 2413/2).

Yetenekli, enerjik, gözüpek ve kendini Panslavizme adanmış konsolosunu kaybeden Rusya ise, Uzak-Doğu'da Japonya ile savaşa hazırlandığından Balkanlara Sırp'ların beklediği müdahaleyi yapmak için acele etmeyecektir.

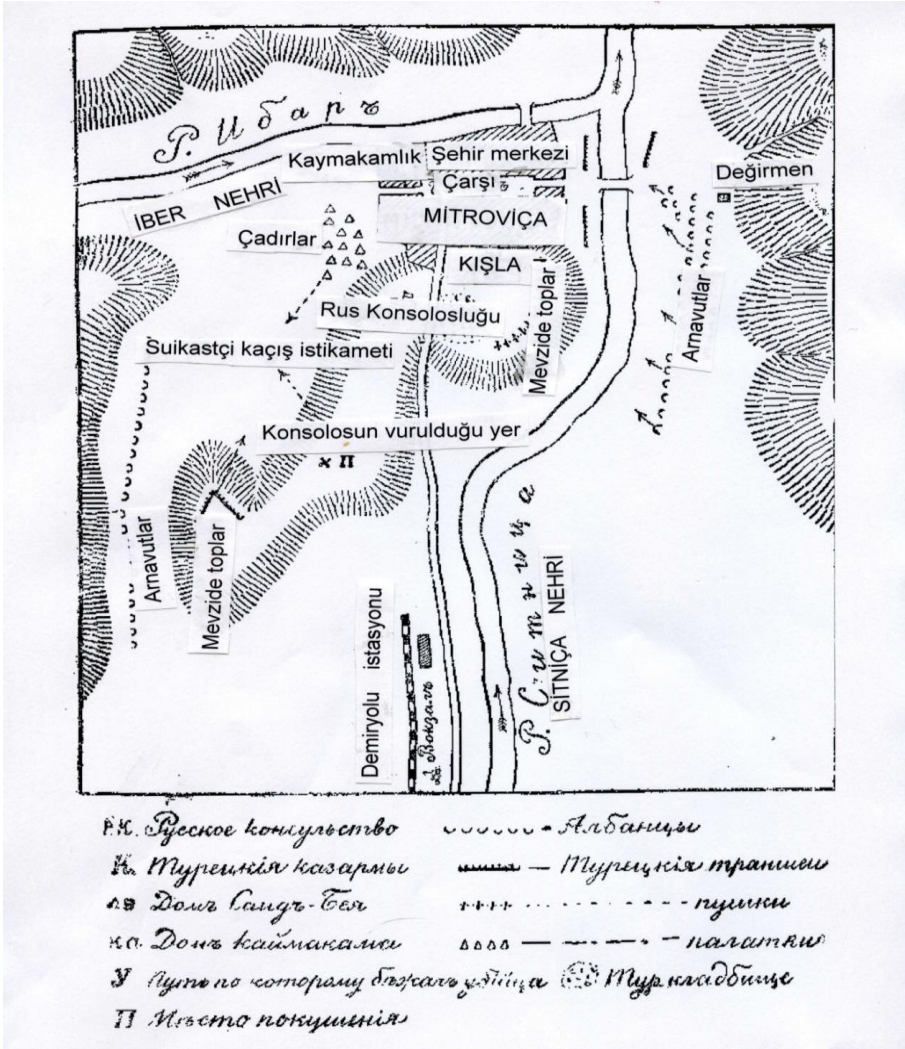
Konsolosun öldürülmesi, ayda ortalama 100 siyasi suikastın gerçekleştiği 1903 Makedonyası (Miller ve Resnick, 2003, s. 391) ortamında Ruslar ve Sırp'lar dışında çok fazla etki yaratmamıştır. Bununla beraber, 1904 yazında Mürzteg Reform Programı yürürlüğe konulduğunda, Arnavut nüfus çoğunluğunun olduğu bölgelerde reformların uygulanmamasının sebeplerinden biri olarak konsolos öldürülmesine kadar varan Arnavut infiali gösterilecektir (Malcolm, 1998, s. 234).

Bu hadise ve sonrasında yaşananlara bakıldığında, XX. yüzyılın başında Çarlık Rusyası ile Osmanlı Devleti arasındaki diplomatik ilişkilerin asimetrik bir güç oyununa dönüştüğü söylenebilir. Sultan'dan bölgedeki mülki ve askerî memurlara kadar her Osmanlı yetkilisi için "Rusya tepkisi" dikkate almak zorunda kalınan önemli bir faktördür. Konsolos suikastı sonrası yargılama ile Rusların Osmanlı memurlarını şikâyetlerine yapılan işlemler hep bu havada cereyan etmiştir. Mitroviçe'de Rusların konsolosluk açmalarına gerekçe olarak gösterdikleri Küçük Kaynarca Antlaşması'nın ilgili maddesinin tüccarlarla ilgili olduğu dahi Osmanlı Hariciyesi tarafından dile getirilememiştir.

Kriz boyunca olayın baş aktörü Sultan Abdülhamid'in, tahammül edilmez ağır Rus baskısı ve Rumeli'nin Arnavut nüfusunun infiali arasında çözümler üretmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Sultan olay öncesi ve sonrasında kan dökülmemesi için elinden gelen hemen her şeyi yapmaya çalışmışsa da bilinen gelişmeleri önleyecek manevra alanına sahip olamamıştır. Ancak silahlı komitacıların terör eylemleriyle bölgeye yabancı müdahalesini hedefleyen stratejilerini engellemeye yönelik siyasetlerde başarılı olmuştur. Ancak bu kez de Rumeli'nde imparatorluğun tartışmasız temel dayanağı olan Arnavutlar arasında Osmanlı Devleti'nin meşruiyetini sorgulanır hâle gelecektir. Sultan Abdülhamid sonrası politikalarla da derinleşen bu meşruiyet krizi, 1912-1913 Balkan Harbi bozgunu ile Rumeli'ndeki Osmanlı varlığının sonunu getirecektir.

Diğer taraftan Konsolos Grigori Şerbina'nın öldürülmesinden 111 yıl sonra Mitroviçe ve diğer bazı yerlerde etnik gerginliklerin her an sıcak çatışmaya dönme riski hâlâ devam etmektedir. Bu durum, dönem boyunca *Düvel-i muazzamanın* hemen her türlü diplomatik yazışma ve raporlarında bütün huzursuzluk, çatışma ve fenalıkların neredeyse tek sebebi olarak zikredilen *Ottoman misrule* [Osmanlı kötü idaresi] kabulünün de gözden geçirilmesi ihtiyacını göstermektedir.

Ek. Konsolos Grigori Şerbina'nın Vurulduğu Yeri Gösteren 1903 Tarihli Olay Yeri Krokisi

(<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Povolnyj/1.TIF>)
Konsolosun vurulduğu 31 Mart 1903 günü krokide gösterilen yerlerde Arnavutlar bulunmamaktadır.

Kaynakça

Arşiv vesikalari metin içinde ilgili dipnotlarda gösterilmiştir.

- Adanır, F. (1996). *Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi* (İ Catay Çev.). İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- Avlonyalı Ekrem Bey [Vlora]. (2006). *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)* (A. Dirim Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, M. (1989). Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri. *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 209-234.
- Batakoviç, T. D. (1987). Pogibiya Ruskog Konzula G. S. Şerbini u Mitroviçi 1903. Godine, *İstoriyski Institut, Beograd- İstoriyski Časopis*, XXXIV, 309-323.
- Chekrezi, C. A. (1919). *Albania Past and Present*. Newyork: The Macmillan Company.
- Çalışkan (Orman), C. (2002). *Salnamelere Göre Kosova (1879-1900)*. Gazi Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: G.Ü.
- Durham, M. E. (1920). *Twenty Years of Balkan Tangle*. George London: Allen & Unwin Ltd.
- Düstûr, Cild-i Evvel*. (1289). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Elsie, R. (2004). *Historical Dictionary of Kosova*. Oxford: Scarecrow Press.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, 1. Cilt (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*. Ankara: AÜHF.
- Gawrych, G. (2006). *The Crescent and the Eagle -Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*. London: I. B. Tauris & Co.
- Hacısalihioğlu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918)* (İ Catay, Çev.). İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- İnal, İ. M. K. (1982). *Son Sadrazamlar II* (3. bs.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Johnson, C. (Feb. 1903). Macedonia's Struggle for Liberty. *The North American Review*, 176(555), 223-235.
- Köse, O. (2006). *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Külçe, S. (1944). *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk*. İzmir: Ticaret Basımevi.
- Leonidoviç, Y. M. (2003). Russkiy Konsul Grigor Şerbina i Stara Serbia. *Yugoslavyanskaya İstoriya v Novoe i Noveyşeev Vremya*, 8. 3 Ekim 2012 tarihinde http://ruskline.ru/analitika/2004/05/25/russkij_konsul_grigorij_werbina_i_stara_ya_serbiya/?print=y adresinden erişilmiştir.
- Malcolm, N. (1998). *Kosovo A Short History*. London: Papermac, London.
- Man'kovskaia, G. L. (1985). Diplomat Şerbina. *Voprosy Istorii*, 7, 183-186.
- Miller, B. and Resnick, U. (2003). Conflict in the Balkans (1830-1913): Combining Levels of Analysis. *International Politics*, 40, 365-407.

- Nikitin, S. A. (2004). *Mne serdečno Jal' Makedonskih Slavjan no*. Moscow, 297-307.
25 Ekim 2012 tarihinde
<http://www.srpska.ru/article.php?nid=6220%D1%80%D0%B5%D1%86%D0%BA%D1%83> adresinden erişilmiştir.
- Povolny, İ. V. and Ubiystvo, G. S. (1903a). Şerbini Rasskaz Oçevidça. *Russkij Vestnik*, No. 6. 1 Ekim 2012 tarihinde <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Povolnyj/text2.phtml?id=9099> adresinden erişilmiştir.
- Povolny, İ. V. and Ubiystvo, G. S. (1903b). Şerbini Smert Muçenika, *Russkij Vestnik*, No. 6. 1 Ekim 2012 tarihinde
<http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Povolnyj/text3.phtml?id=9100> adresinden erişilmiştir.
- Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*. (1914). Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Said Paşa'nın Hatıratı*, Cilt 2. (1328). Dersaadet: Sabah Matbaası.
- Saygılı, H. (2012). *1905 Rus Devrimi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Etkileri*. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Shaw, S. and Shaw, E. K. (1977). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. II, 1808-1975. Cambridge: University Press, Cambridge.
- “Şerbina'nın Vefatı”. (13 Mayıs 1903). *Şûra-yı Ümmet*, 2(28), 3-4.
- Tahsin Paşa. (1931). *Abdülhamit Yıldız Hatıraları*. İstanbul: Ahmet Halit Kitaphanesi.
- Teplov, V. (1903a). Albanskaya Opasnost. *Russkij Vestnik*, 5. 24 Ekim 2012 tarihinde
http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Teplov_V/text1.phtml?id=9102 adresinden erişilmiştir.
- Teplov, V. (1903b). Makedonskaya Cmuta, *Russkij Vestnik*, 4. 23 Ekim 2012 tarihinde
http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Serbien/XX/1900-1920/Teplov_V/text2.phtml?id=9103 adresinden erişilmiştir.
- The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919*, Vol. III, 1866-1919. (1923). Cambridge: University Press.
- The New York Times*. (27 Feb. 1903; 2, 5, 11 ve 30 Apr. 1903).

